

Descripció i anàlisi dels *quartiers culturels* (barris culturals) de Montréal: com la cultura i la creativitat estan contribuint a la regeneració i al desenvolupament d'un turisme sostenible als barris culturals de la ciutat

Maria Eloisa Hormigo Bartomeu

ehormigob@uoc.edu

Data: 04 de febrer de 2019 (semestre 1)

Tutor / a: Cristina Ortega Nuere

Treball final de màster

Curs 2018/19, Semestre 1

Índex

Resum/Abstract	5
1. Introducció	8
1.1. Antecedents.....	8
1.2. Justificació.....	8
1.3. Àmbit d'estudi.....	10
1.4. Hipòtesi i objectius.....	28
1.5. Metodologia.....	30
1.6. Estructura.....	31
2. Capítol 1. Metodologia	32
2.1. Objectius o propòsits.....	33
2.2. Marc conceptual.....	34
2.3. Preguntes de recerca.....	34
2.4. Mètodes de recollida de dades.....	35
2.5. Validesa.....	38
2.6. Fonts d'informació.....	39
3. Capítol 2. Els barris culturals de Montréal	40
3.1. Els barris culturals de Montréal:origen i implementació.....	40
3.2. La política de desenvolupament cultural 2017-2022.....	43
3.3. El turisme cultural a la política de desenvolupament cultural 2017-2022.....	47
3.4. El concepte de sostenibilitat a la ciutat de Montréal.....	53
3.4.1. La sostenibilitat mediambiental.....	54
3.4.2. La sostenibilitat cultural.....	57

3.4.3 La sostenibilitat turística.....	59
4. Capítol 3. Cultura i turisme sostenibles als barris culturals	62
4.1. Resultats de les enquestes.....	62
4.2. Resultats de les entrevistes.....	64
5. Conclusions.....	68
5.1. Conclusions generals i específiques.....	68
5.2. Limitacions.....	70
5.3. Futures línies d'investigació.....	71
5.4. Aportació a l'àmbit del turisme sostenible.....	72
5.5. Proposta de creació d'un producte turístic sostenible.....	73
5.6. Recomanacions.....	74
Referències bibliogràfiques	76
Annexos.....	82
Annex I: Guió de l'enquesta enviada als districtes.....	82
Annex II: Còpia de l'enquesta traduïda al català.....	85
Annex III: Guió de l'entrevista enviada als experts.....	88
Annex IV: Transcripcions i traducció al català de les entrevistes realitzades als experts.....	91
Annex V: Gràfic 6. Mapa dels districtes de la ciutat de Montréal.....	103
Annex VI: Gràfic 7. Volum i despeses dels turistes que han visitat la ciutat de Montréal entre el 2011 i el 2017.....	104

RESUM

Aquest treball de final de màster en centra en esbrinar com la cultura i la creativitat contribueixen a la regeneració urbana i al desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de la ciutat de Montréal. Partint d'una revisió de la literatura existent sobre el tema de l'estudi, el treball intenta aconseguir el propòsit que persegueix a través d'una cerca d'informació en documents publicats pels organismes públics i privats encarregats de gestionar tant la pròpia ciutat com la seva cultura i el seu turisme. Després, per mitjà de mètodes qualitius com són les enquestes i entrevistes, es recullen dades d'aquestes entitats i d'altres que participen en la vida cultural i artística dels barris, així com d'experts dels sectors implicats. Amb totes aquestes referències s'analiza el concepte de barri cultural en aquella ciutat i quina ha estat la seva evolució fins arribar als nostres dies. Després, s'examina la seva inclusió en els plans de desenvolupament cultural i turístic de la ciutat i quina és la seva relació amb el turisme cultural. Finalment, l'estudi es dirigeix cap a l'àmbit de la sostenibilitat per esbrinar en quina mesura la ciutat, la cultura i el turisme abracen els seus principis.

Els resultats obtinguts a partir de l'anàlisi documental i les entrevistes i enquestes han estat força desiguals, ja que la distància física respecte a l'objecte d'estudi ha impedit una recollida de dades més exhaustiva. Tot i això, aquests han permès respondre a la majoria de les preguntes de recerca i arribar a conclusions, així com a establir diverses futures línies d'investigació. Quant a l'objectiu principal, l'estudi conclou que, per una part, el desenvolupament cultural dels barris ha afavorit la renovació de les antigues àrees industrials de la ciutat, cosa que ha suposat una millora de les condicions de vida dels ciutadans. Per l'altra, que a pesar de que la cultura és al cor del desenvolupament de la ciutat i de que el projecte dels barris culturals continua la seva implantació amb una nova fase que gira entorn la sostenibilitat cultural, les activitats que s'ofereixen als barris només estan destinades als seus ciutadans. Els turistes romanen al centre de la ciutat, aliens a aquelles que la resta de barris més perifèrics poden oferir-los.

ABSTRACT

This final master's degree thesis focuses on finding out how culture and creativity contribute to urban regeneration and the development of sustainable tourism in the cultural districts of Montreal. Based on a review of the existing literature on the subject of study, the thesis attempts to achieve the purpose it pursues through a search of information in documents published by public and private bodies responsible for managing both the city itself and its culture and tourism. Then, through qualitative methods such as surveys and interviews, data is collected from these organizations and others that participate in the cultural and artistic life of the neighborhoods as well as experts from the sectors involved. With all these references into account, the concept of cultural district in that city is analyzed as well as its evolution until today. Then, its inclusion in the cultural and tourist development plans of the city and its relation with cultural tourism is examined. Finally, the study moves to the field of sustainability to find out to what extent the city, its culture and tourism embrace its principles.

The results obtained from document analysis and from interviews and surveys have been quite uneven, since the physical distance from the object of study has prevented a more exhaustive collection of data. However, they have allowed to answer most of the research questions, reach conclusions and even establish several future lines of research. Regarding the main objective, the study concludes that, on the one hand, the cultural development of the neighborhoods has favored the renovation of the old industrial areas of the city, which has meant an improvement in the living conditions of their citizens. On the other hand, despite the fact that culture is at the heart of the city's development and that the cultural district project continues its implementation with a new phase that revolves around cultural sustainability, the activities offered in neighborhoods are only intended for their citizens. Tourists remain in the center of the city, aliens to what the rest of the more peripheral neighborhoods can offer to them.

Paraules clau :

Barri cultural, regeneració urbana, desenvolupament cultural sostenible, turisme cultural i *vivre-ensemble* (convivència harmoniosa d'una comunitat amb individus de múltiples procedències, cultures, religions i maneres de viure).

Cultural district, urban regeneration, sustainable cultural development, cultural tourism, *vivre-ensemble* or living together

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Antecedents

Per entendre el concepte de barri cultural a Montréal, hem de fer una ullada a l'històric d'aquest projecte i traslladar-nos a l'any 2005 quan els «pols culturals» de la ciutat es trobaven a la base del seu desenvolupament cultural i creatiu. Aleshores cinc eren els seus territoris emblemàtics – *Vieux-Montréal*, el districte històric i natural del *Mont-Royal*, el *Quartier des spectacles*, l'*Espace pour la vie* i la *Cité des arts du cirque* – considerats espais culturals de creació, producció i difusió. Però les noves demandes locals encaminades vers una oferta cultural de proximitat; l'exigència de mantenir espais de creació i difusió culturals; l'aposta de les administracions per la història, el patrimoni, el disseny i els espais verds, i la tendència cap a una associació entre la planificació urbana i l'urbanisme cultural, plantegen la necessitat de desenvolupar un espai cultural urbà amb múltiples facetes que respongui a totes aquestes necessitats.

1.2. Justificació

Si bé en un principi m'havia decantat per tractar un tema relacionat amb la meua ciutat per un pur interès professional, ja que treballa en el departament de turisme de Badalona, al final vaig canviar la meua orientació. Des de la gastronomia badalonina i la seva promoció, vaig passar a una altra de les meves ciutats preferides, Montréal. Per raons personals i acadèmiques he viscut algunes temporades en aquesta ciutat quebequesa i conec força bé el seu entorn. D'aquesta metròpolis sempre m'ha fascinat la seva vida cultural: els festivals de tota mena que al llarg de l'any, i sobretot a l'estiu, s'hi organitzen; el circ, a la base del desenvolupament de la resta de les arts escèniques de la ciutat, ja que va ser la primera a Nord-amèrica en oferir estudis professionals d'aquesta disciplina; el patrimoni històric, molt cuidat i promocionat entre locals i forasters; la posada en valor dels seus espais naturals, i per acabar, el respecte cap a les Primeres Nacions i les seves manifestacions culturals que es troben a l'origen de la seva civilització.

Amb tots aquests aspectes al cap, vaig començar a fer recerca sobre el paper que la cultura juga en aquesta ciutat. De seguida vaig trobar informació sobre el servei de cultura montrealès i els seus objectius per al període que va entre el 2017-2022, dels quals em va cridar l'atenció aquest: els *quartiers culturels* o els barris culturals i com des de les administracions s'ha d'acompanyar els districtes i els barris que aquests

inclouen en l'elaboració dels seus plans culturals. Aquests barris no solament apareixen en l'apartat de cultura de la ciutat sinó que també són presents a la política de desenvolupament cultural actual com un dels tres projectes transversals que porta per títol *Un vivre-ensemble incarné dans les quartiers culturels* que es podria traduir com «La convivència personificada als barris culturals».

Seguint amb la cerca, vaig trobar que aquest concepte va sorgir l'any 2011 i que a partir d'aquell moment i per mitjà de consultes públiques, s'ha anat creant un programa de desenvolupament d'aquests barris que respon a les necessitats dels propis veïns. El pla proposa una oferta cultural de proximitat que aposta per la història, el patrimoni, el disseny i els espais verds, i associa la planificació i regeneració urbana amb l'urbanisme cultural. Precisament aquest darrer punt em va fer pensar en un dels àmbits temàtics proposats per a l'elaboració del treball de fi de màster dins de l'apartat d'estratègies de sostenibilitat turística: les dinàmiques de transformació i evolució de les destinacions turístiques. Dins d'aquest punt, el meu TFM va encaminat a descriure i analitzar el paper que la cultura i la creativitat tenen en el desenvolupament d'un turisme sostenible a Montréal, que va lligat a la reestructuració urbana dels barris de la ciutat així com a canvis sociodemogràfics dels mateixos. Es tracta de veure quin han estat els passos que s'han seguit fins arribar al concepte de «barri cultural», què significa aquest concepte - quins serveis, quines activitats culturals i artístiques s'organitzen als barris - i com es tradueix en la vida diària dels ciutadans d'aquestes àrees.

Per a mi, aquesta és una idea innovadora que no he trobat a cap altra ciutat, i és per això que m'he decantat a explorar-la en profunditat amb la possibilitat d'extrapolar-la a d'altres indrets com podria ser la meva ciutat, Badalona. En comparació a Montréal, Badalona té pocs atractius i recursos turístics i encara que el volum de turistes va creixent d'any en any, la majoria només hi pernocta atreta per la proximitat amb la gran capital, Barcelona. A pesar d'aquest fet, crec que seria una bona idea utilitzar la cultura i la creativitat com a eines per a regenerar i promocionar molts dels barris de la ciutat que als mateixos locals ens són força desconeguts. A petita escala, penso que es tractaria d'una oportunitat per donar una empenta a la renovació i millora de moltes zones del municipi, i a la vegada, la posada en marxa d'activitats culturals que posin de relleu la diversitat i la riquesa cultural de Badalona. És en aquest sentit que la meva proposta em sembla rellevant, ja que no he identificat altres estudis que facin ~~recerca sobre el mateix àmbit temàtic, potser perquè el projecte dels barris culturals~~

està encara en fase d'implementació i haurem d'esperar alguns anys per comprovar-ne el resultat final.

1.3. Àmbit d'estudi

Per a realitzar una revisió de la literatura existent sobre els barris culturals a la destinació de Montréal, primerament he introduït tres àrees sobre les quals he fet recerca:

- A) El concepte de barris culturals a la ciutat de Montréal i a Amèrica del Nord.
- B) La cultura a la base de la transformació i regeneració dels districtes urbans a Canadà.
- C) El desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de Montréal.

Per mitjà d'aquesta recerca, he identificat una sèrie d'articles acadèmics que fan referència a cadascuna de les àrees temàtiques i que passo a resumir a continuació.

A. El concepte de barris culturals a la ciutat de Montréal i a Amèrica del Nord

Introducció a l'àrea temàtica

Després de molts anys de parlar-ne, el 2011 la ciutat de Montréal va fer una presentació pública del projecte de creació dels barris culturals a la Comissió permanent de cultura, patrimoni i esports de la ciutat. Es van organitzar cinc trobades amb ciutadans durant els mesos d'octubre i novembre del mateix any en les que van participar 250 persones i es van votar 60 enunciats diferents. Amb aquests resultats, i les recomanacions de la comissió, es va elaborar un document que es va presentar formalment l'any següent en un ple de l'Ajuntament. Finalment, el 2013, la ciutat de Montréal feia públiques les orientacions generals per començar a desenvolupar els barris culturals en el seu *Plan de mise en œuvre des quartiers culturels*.

Acabada una primera etapa d'implementació, el projecte de creació dels barris culturals a Montréal comença una nova fase a partir de l'any 2017: la de desenvolupament cultural sostenible dels barris. Què s'entén per aquest concepte renovat? Si abans es posava èmfasi sobre les institucions culturals municipals de cada barri, ara es pretén vincular-les amb la vida diària dels ciutadans que l'habiten i amb les activitats culturals que s'hi organitzen. El concepte d'actor cultural s'expandeix i no engloba només la classe creativa sinó també els organismes socioculturals, els comerços de proximitat i les associacions que organitzen activitats artístiques i

culturals de la zona. Segons *Culture Montréal*, l'organisme que vetlla perquè la cultura sigui a la base del desenvolupament de la ciutat: *le développement culturel durable des quartiers est possible à condition qu'il soit ancré dans le territoire et donc, contextualisé par la prise en compte des dynamiques, des problématiques et des enjeux vécus dans les quartiers*¹. Així doncs, el desenvolupament cultural sostenible dels barris ha de tenir en compte la identitat d'aquest territori, l'ha de comprendre, conèixer les maneres de fer i els ritmes de tots el que hi conviuen diàriament, creadors o simples veïns.

Resum d'articles

Lussier, Martin. (2015). Le quartier comme production culturelle: du développement économique municipal au développement culturel des quartiers à Montréal. *Canadian Journal of Communication*, 40(2), 315-322.

<https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/2842/2561>

Lussier analitza en aquest article com s'ha desenvolupat el concepte de barri cultural a Montréal a partir de la idea de *pôle culturel*, que podríem traduir com a punt d'accés, de creació i de vida cultural. L'autor ens explica com en els darrers anys s'ha evolucionat d'un terme a un altre a causa d'una "municipalització" de les polítiques culturals. En d'altres paraules, la tendència dels governants per a convertir la cultura en un objecte d'interès s'uneix a Montréal amb una transferència de les competències d'àmbit cultural als municipis. Així, es produeix un procés de descentralització i de traspàs de responsabilitats a les autoritats locals dels afers relacionats amb la cultura, que es justifica per a la major proximitat dels ens locals amb els seus ciutadans. Per l'autor, però, aquesta no és la raó principal d'aquest procés, sinó tan sols un pretext per amagar el motiu real de la mateixa, una descàrrega de responsabilitats dels governs nacionals i provincials sobre els locals d'un tema que cada vegada i adquireix més importància i que està lligat amb les polítiques de planificació urbanes.

La cultura esdevé aleshores un motor de recuperació econòmica, de desenvolupament turístic, de millora del nivell de vida dels ciutadans i de promoció del territori. Si el concepte de *pôle* cultural era molt ampli i feia referència a espais culturals de creació, producció i difusió de la cultura que fomentaven la idea de centralització de l'oferta cultural, ara el de "barri cultural" es troba a les seves antípodes. Els barris afavoreixen

1 Veure: <https://culturemontreal.ca/grand-dossier/quartiers-culturels/>

la segmentació de la ciutat en petites parts molt diferenciades, cadascuna amb la seva personalitat i identitat pròpies, que físicament també estan separades, i que han permès ordenar la ciutat de cop. De la mateixa manera, del *pôle* cultural com a motor de desenvolupament econòmic local que també contribuïa a fomentar el turisme a Montréal, es passa a una noció de la cultura com a promotora d'un *cadre de vie* adequat per als veïns dels barris. És a dir, que a partir d'aquest moment, la cultura no solament té per missió la creació de productes culturals sinó que també ha de procurar la cohesió social dels habitants del barri, la bona convivència entre ells, el respecte i l'harmonia entre veïns: el foment d'un entorn social agradable on viure i treballar.

Goldberg-Miller, Sh. i Heimlich, J. (2016). Creatives' expectations: The role of supercreatives in cultural districts. *Cities, Elsevier*, 62,120-130.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275116309477>

En aquest article, els autors tracten de definir quin és el paper que juguen avui en dia els "supercreatius" o productors culturals, aquells que són al nucli de la classe creativa, en el desenvolupament dels districtes culturals de les destinacions turístiques. A través d'un estudi realitzat per mitjà d'enquestes a membres d'aquest col·lectiu, Goldberg-Miller i Heimlich determinen quines són les condicions que els barris/districtes culturals han d'oferir-los per tal que aquests romanguin allà. Els barris han de brindar-los una atmosfera creativa, plena d'activitats culturals i artístiques, o sia un districte *cool* i amb un cert toc de bohèmia. Però al costat d'aquests factors que ells anomenen *soft*, n'hi ha d'altres *hard* com ara l'accés a l'habitatge, al sistema educatiu, de salut, el transport públic, les oportunitats de feina, la connectivitat, el patrimoni històric de la zona, etc. La combinació d'ambdós factors han de convertir el barri en un lloc net, segur, on es pugui passejar tranquil·lament i on aquests veïns s'hi trobin a gust, tant per a viure com per a treballar. Per aconseguir el desenvolupament d'aquests barris culturals sostenibles, els autors remarquen la necessitat d'un treball de xarxa de tots els actors que formen part de la seva creació: les administracions públiques, l'empresa privada, els tècnics d'urbanisme, els creatius, les empreses del sector i la resta de veïns del barri. Aquest treball conjunt assegura que, d'una banda, es podran abordar els problemes que afecten els productors artístics i els creatius, i de l'altra, que tothom podrà tenir accés a les activitats culturals i artístiques que s'hi projectin.

Pilati, T. i Tremblay, D. (2007). *Cité créative et District culturel; une analyse des thèses en présence. Géographie, économie, société*, 9(4), 381-401.

https://ges.revuesonline.com/gratuit/GES-Vol9-4_02Pilati.pdf

En una primera part, aquest article exposa la teoria de l'economista americà Richard Florida sobre la ciutat i la classe creativa, una de les més conegudes però també més debatudes en els darrers anys tant als Estats Units com a Canadà. Tanmateix, es donen també a conèixer les teories precedents per ajudar-nos a entendre el concepte de creativitat en els entorns urbans i quin és el model de planificació urbana a seguir basat en la creativitat i la innovació. Així que l'article fa un salt enrere, a la fi del segle XIX, per trobar els primers autors que en parlen com ara Ruskin i Morris, per passar després als anys 60 del segle passat on es destaca l'obra de la sociòloga urbana Jane Jacobs. Ella és la primera que parla de les ciutats creatives i dels barris que s'hi creen quan, espontàniament, grups de persones amb un objectiu comú hi van a viure o a treballar.

Després, els autors es concentren en l'obra de Florida, *The Rise of the Creative Class* de 2002 i les seves posteriors actualitzacions al 2004 i 2005, que marquen un punt d'inflexió en la teoria de la ciutat creativa. Les seves tres T - talent, tolerància i tecnologia - es troben a la base del desenvolupament d'aquestes ciutats. Aquests són llocs on es respira un clima molt creatiu i un gran dinamisme artístic i cultural que comporta un creixement de l'oferta de llocs de treball i del nombre d'habitants de la ciutat. Florida defineix els espais de les ciutats on es concentren aquestes comunitats creatives com a "ecosistemes creatius", uns barris amb un important desenvolupament social i econòmic com ara el barri de Plateau a Montréal.

Finalment, Pilati i Tremblay introdueixen un grup d'autors italians molt menys coneguts, com ara Sacco i Ferilli, que a principis dels 2000 emfatitzen la importància dels recursos dels territoris per al desenvolupament dels districtes culturals. Aquests autors italians defineixen els tres elements bàsics que influeixen decisivament en el progrés d'un districte: el nivell de qualitat de vida, el nivell d'innovació i la capacitat. Aquests aspectes ens porten a parlar d'una nova versió del districte cultural: el "districte cultural evolucionat", un nou model d'aglomeració cultural.

Aspectes principals i limitacions d'aquesta àrea temàtica

Després de la lectura dels tres articles sobre l'origen i la definició del concepte de barri cultural a la ciutat de Montréal, i per extensió, a la resta de Canadà i als Estats Units,

les **idees principals** que n'extrec són les següents: que els barris culturals suposen la segmentació d'una ciutat i la descentralització dels seus serveis; que han de promoure la cohesió social i la convivència a més de generar i fomentar les activitats artístiques i culturals del territori; que el concepte de barri cultural de principis del mil·lenni està evolucionant cap a un altre on la sostenibilitat econòmica, sociocultural i mediambiental del barri es troba als seus fonaments; i que els barris culturals han de ser zones on classes creatives i resta de veïns han de viure i treballar en harmonia i concordança d'opinions, maneres i interessos.

Quant a les **limitacions**, considero que manquen articles d'investigació sobre la implementació d'aquest concepte en la seva vessant pràctica, és a dir, de com aquesta idea s'ha traslladat a la realitat dels barris. M'agradaria saber quines intervencions reals s'han dut a terme en els barris de Montréal per convertir-los en barris culturals, si de veritat compten amb una oferta cultural de proximitat, si els veïns participen de forma activa en la vida cultural del seu territori, i si amb aquest projecte s'ha aconseguit millorar el seu nivell i la seva qualitat de vida.

D'altra banda i tal com afirmaven Pilati i Tremblay (2007) en el seu article, m'adono que la recerca en ciutats com Montréal s'ha centrat massa en autors prestigiosos com ara Florida (2002) sobretot a partir de la publicació del seu estudi *Montréal, ville de convergence créative: perspectives et possibilités* de l'any 2004, i que s'han oblidat d'altres com el grup d'autors italians encapçalats per Sacco (2006), els treballs dels quals són encara poc apreciats.

B. La cultura a la base de la transformació i regeneració dels districtes urbans de Canadà

Introducció a l'àrea temàtica

L'any 2002 i després del *Sommet de Montréal*, on administració pública i representants de la societat civil es trobaven per definir el futur de la nova ciutat, es comença a parlar del desenvolupament de "pols culturals" com a projecte prioritari per a Montréal. Amb el pas dels anys, aquest concepte es va redefinint fins arribar al 2007, quan s'adopta el pla de creació del nou *Quartier des spectacles* sota el lema *Vivre, créer et se divertir au centre-ville* (viure, crear i divertir-se al centre de la ciutat) que representa un punt d'inflexió en l'urbanisme metropolità. Aquest barri es pren com a model del projecte de barris culturals, encara que les autoritats es comprometen a respectar el caràcter identitari de cadascuna de les parts en que es divideix la ciutat. El

barri cultural, d'acord amb el document d'orientació de setembre de 2011 que es presenta davant la *Commission sur la culture, le patrimoine et les sports* “*posa en valor i integra els elements patrimonials, arquitectònics, mediambientals, naturals, comercials, etnoculturals i científics*” a més de fomentar la participació de tots els agents locals. Així el barri cultural és un espai de creació cultural però també un espai cultural urbà on la ciència que ordena la ciutat hi té molt a veure.

Resum d'articles

Mercier, G. (2008). Dimensión cultural de la renovación urbana. Un análisis retórico del urbanismo contemporáneo. *Investigación y desarrollo*, 16(1), 83-117. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3685302>

Prenent com a exemple la revitalització del centre urbà de Saint-Roch a la ciutat canadenc del Québec, Mercier analitza les noves polítiques urbanes d'Amèrica del Nord a partir dels anys 90 del segle passat des de la perspectiva de les “narratives urbanístiques”. A què fan referència aquestes narratives? D'acord amb aquest autor, es tracta de tots aquells discursos d'individus o grups sobre la seva vida a la ciutat, és a dir, de tot allò que aquests diuen de la ciutat o del barri on viuen.

Amb la mirada al barri de Saint-Roch de Québec, l'autor ens explica que després del fracàs del projecte de renovació urbana que intenta reconstruir aquest barri deteriorat i donar-li un aspecte totalment diferent, es posa en marxa un nou pla que aposta per recuperar el passat del barri i posar en valor el seu patrimoni històric. Aquest projecte d'urbanisme alternatiu que triomfa a la ciutat és el que l'autor examina: per què ha tingut èxit? per què ha gaudit del recolzament de la major part de ciutadans del barri? Fent el que Mercier anomena una “una anàlisi deconstructiva de la retòrica” dels nous urbanistes, ens apunta les claus de la nova manera de fer:

- Voluntat d'autocrítica dels nous planificadors, acceptant la responsabilitat per les errades comeses amb l'anterior renovació del barri. Aquest judici retorna la confiança dels ciutadans en els seus governants, que ara els consideren més íntegres.
- Respecte al patrimoni històric i artístic-cultural del barri, que el fan reconnectar amb el seu passat i conservar la seva imatge tradicional.
- Aposta pel progrés social del barri. La protecció de la seva imatge tradicional no vol dir que no s'hi puguin posar en marxa noves activitats i negocis que

retornin la prosperitat a la zona. Ben al contrari, el patrimoni històric esdevé un entorn fonamental per al futur desenvolupament econòmic i social del barri.

- Posada en marxa de múltiples i diverses activitats econòmiques enfront de poques empreses de gran volum.
- Participació dels ciutadans del barri en el procés de recuperació de l'espai per donar prioritat a les seves necessitats. Es tracta d'una democràcia participativa en la que malauradament no tots els individus hi prenen part. Els "marginats" que no veuen cap avantatge a la transformació del barri no sembla que puguin participar en el nou planejament urbà. Ho podran fer en alguna ocasió?

És per aquest darrer punt que al final de l'article, Mercier es planteja la necessitat d'ampliar el concepte de democràcia en aquestes àrees locals, perquè tots els individus que hi visquin participin en les decisions urbanístiques, i d'elaborar unes polítiques generals més eficients.

Charlton, M., Barndt, D., Dennis, K. i Donegan, R. (2013). Transforming communities through the Arts: A Study of three Toronto Neighbourhoods. Toronto Arts Foundation.

<https://torontoartsfoundation.org/research/reports-and-publications/pages/project-1>

A través de entrevistes, focus grups i enquestes a 200 residents, artistes, i entitats i associacions diverses dels tres barris més desfavorits de Toronto, 17 investigadors es van proposar descobrir:

- Quines activitats dels barris els veïns veïen com artístiques i culturals
- Com participaven en les activitats culturals i artístiques dels barris
- Perquè l'art i la cultura eren importants per als barris
- Com sorgien les noves idees i els nous grups
- Quines barreres limitaven la seva participació
- Com les associacions veïnals i comunitàries treballaven amb l'art i la cultura

Després d'un llarg període per analitzar tota la informació recopilada, els investigadors van trobar que una de les majors barreres per a que els veïns prenguin part en activitats artístiques és la falta d'infraestructures culturals. Si bé els governs canadencs

han invertit en la construcció o renovació d'edificis i institucions culturals per respondre a l'interès creixent d'un turisme cultural, l'estudi afirma que s'han oblidat de les necessitats del dia a dia dels ciutadans d'aquests barris marginals. La manca d'espais adequats per a la pràctica d'activitats culturals o artístiques i els alts preus que s'han de pagar per a llogar-los a reformar-los impedeixen que molts dels veïns participin en aquestes activitats i desenvolupin la seva creativitat.

Un altre dels problemes té relació amb el gran nombre d'artistes immigrants que viuen en aquests barris, el treball artístic dels quals no gaudeix de la mateixa visibilitat que el de la resta d'artistes originaris del país. Això provoca la frustració dels primers, que no poden veure les seves obres formant part de la cultura dominant.

Pel que fa a la resta de persones migrades, l'estudi demostra que la connexió amb els seus veïns, amb la família, amb la història del barri i amb la pròpia comunitat són les seves motivacions per a participar en activitats artístiques. També ho és el fet de poder explicar les seves pròpies històries de marginalització a través de l'art, perquè aquest ajuden a oferir una imatge diferent dels immigrants. En aquest sentit, la cultura contribueix a la cohesió social i evita l'alienació, ja que fomenta l'interès per comprometre's amb alguna cosa i per transformar l'espai públic.

L'estudi conclou dient que els governs locals, provincials i federals - els tres nivells d'administracions en que s'organitza el país - han d'invertir en activitats comunitàries. Aquestes, no promouen només programes locals dels barris, sinó que contribueixen a que els residents vegin el sector cultural i artístic com a motor de l'economia i de la millora de la qualitat de vida de tot el municipi. A més, amb aquestes intervencions, també s'afavoreix la creació d'aliances entre organitzacions locals i productors culturals nacionals que al final beneficien tota la ciutat.

Guinard, P i Margier, A. (2018). Art as a new urban norm: Between normalization of the City through art and normalization of art through the City in Montréal and Johannesburg. *Cities, Elsevier, 77, 13-20.*

<https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.018>

Una comparativa entre dues ciutats, una del Nord, Montréal, i una del sud, Johannesburg, per demostrar que l'art arreu del món és avui en dia una eina per a normalitzar l'espai urbà i a més, per a normalitzar l'art en sí mateix és l'objectiu

d'aquest article. Els autors comencen per fer un repàs de l'evolució del planejament urbà des de la II Guerra Mundial fins als nostres dies. En ell veiem com, en els darrers anys, els urbanistes s'han centrat en crear una bona imatge de les ciutats, sobretot dels seus centres urbans, per augmentar el nombre d'inversions, de turistes i de ciutadans de les classes creatives . Amb aquesta intenció, han eradicat tots aquells elements negatius dels centres - pobresa, crim, sense sostres...- i pel contrari, han afavorit tots aquells que transmeten una imatge positiva de la ciutat. Per il·lustrar aquesta transformació, els autors ens exposen el cas del *Quartier des Spectacles* (en endavant QDS) de Montréal, exemple de la inclusió de l'art en la planificació urbana.

Des dels 70 fins al 2000, aquest barri del centre de la ciutat va estar gairebé abandonat. Al 2001 les autoritats municipals van decidir revitalitzar la zona dotant-la d'un gran nombre d'activitats culturals que contribuïrien a millorar la reputació de tota la ciutat. Aquest canvi, que es va fer tenint en compte el patrimoni artístic i la història del lloc, va suposar també una transformació a nivell socioeconòmic – més residents a la zona i encariment del preu de les propietats . Tot estava encaminat a incrementar el consum de cultura i de les arts en aquella zona. Els llocs públics es van convertir en indrets per allotjar esdeveniments artístics i actes culturals com es demostra en aquest barri, que ha esdevingut la seu d'un gran nombre de festivals de tota mena que es celebren a la ciutat al llarg de l'any. Però allò que cal remarcar és que a partir de la renovació, l'art també es percep en els propis espais que alberguen els actes culturals: el mobiliari urbà, la il·luminació, les obres artístiques que s'hi han instal·lat han convertit aquests espais públics en veritables creacions artístiques.

A continuació, l'article passa a discutir si l'art serveix per a normalitzar els espais públics. Seguint amb l'exemple del QDS, ens adonem que passejant per aquest barri ens trobem amb una sèrie d'instal·lacions que ens conviden a jugar, a interactuar amb elles i també amb altres individus, a gaudir d'una experiència sensorial amb l'espai urbà. En el cas de Johannesburg, l'art s'usa per embellir els espais del barri però també per a fer-los més segurs perquè les experiències es tenen en espais privats o controlats allunyats de la resta dels espais més perillosos de la ciutat. Així, en aquests indrets, l'art serveix per a incentivar comportaments correctes, com ara la participació o el joc, i per a dissuadir els considerats negatius. Amb aquesta teoria, els ciutadans que s'avinguin a seguir aquestes normes hi són benvinguts, però els activistes, els més compromesos amb l'art, els ciutadans marginats o que no se senten part de la majoria social, hi són exclosos. La pregunta és doncs si l'art més subversiu serà

finalment absorbit per les maneres de l'art dominant que promou la regeneració urbana.

En el darrer punt, els autors es centren en el grafit com a exemple d'*street art* per constatar que les formes d'art que eren considerades subversives estan deixant de ser-ho. Per mitjà de diverses iniciatives dels governs municipals que les han recol·locat dins del programa cultural de la ciutat, ara disciplines ja adquireixen la categoria d'art de carrer oficial. En el cas de Montréal, el grafit és una més de les expressions artístiques que està contribuint a confirmar la seva imatge de ciutat cultural internacional gràcies als festivals que s'organitzen al voltant d'ella.

Aspectes principals i limitacions d'aquesta àrea temàtica

Una vegada llegits els tres articles, destaco aquests **aspectes principals** a tenir en compte:

- El lligam del barri amb el seu passat històric. Els articles de Mercier i de Guinard i Margier en analitzar les noves tendències de planificació urbana a les ciutats de Québec i Montréal destaquen un tret comú: la necessitat d'un projecte que reconnecti el barri amb la seva imatge tradicional i que mantingui el seu *genius loci*, és a dir, allò que el fa ser únic i diferent, la seva pròpia identitat. Així, els urbanistes i per extensió les administracions que duen a terme la renovació dels barris urbans, han de demostrar amb els seus plans un respecte per al paisatge urbà tradicional, justificant les noves construccions i protegint les antigues, i buscar un equilibri entre el passat i el futur.
- El procés de gentrificació. Els tres articles fan referència a aquest concepte quan parlen del *cultural turn* o canvi que s'ha produït en la planificació urbana de les ciutats, on ara la cultura hi juga un paper central i recurrent. Com ha passat a Montréal, la nova planificació del QDS que ha suposat l'aparició de nous equipaments culturals a la ciutat, ha vingut acompanyada de canvis sociodemogràfics al barri. Nous grups de població amb més mitjans econòmics i més nivell educatiu s'hi han instal·lat per viure i treballar, cosa que provocat el desplaçament dels antics veïns, amb menys recursos i generalment en situació marginal. Com Guinard i Margier diuen en el seu article citant a Cameron i Coaffe (2005) es tracta de la "tercera onada de gentrificació": una forma de regeneració urbana que s'orienta al consum de la cultura i l'art, i que envia a altres llocs de la ciutat o relega a situacions d'inferioritat als que no s'hi

interessen o no participen del debat urbanístic. Així doncs, no solament els motius econòmics sinó també els interessos personals o la poca relació amb la comunitat ocasionen aquest procés.

Quant a les **limitacions** de la temàtica, els articles escollits es fixen només en barris emblemàtics com el QDS a Montréal o Saint-Roch a Québec, o en aquells especialment desfavorits, els de Toronto, mancant així estudis sobre els veritables barris culturals. La recerca sobre aquests altres indrets ens podria oferir dades rellevants i potser més ajustades a la realitat del dia a dia de la seva transformació cultural i estructural.

Un altre punt negatiu en la recerca sobre aquesta temàtica és la falta de dades oficials provinents de fonts municipals o dels propis barris sobre la participació dels ciutadans en les activitats culturals i artístiques que s'hi organitzen. Per tal de valorar quin han estat els resultats de la implementació dels barris culturals tant a Montréal com a la resta de ciutats canadenques, s'hauria de tenir accés a dades fiables i oficials que, ara per ara, tan sols es poden obtenir d'entitats que treballen en aquestes zones. A més, seria necessari escoltar la veu de tots els veïns, tant dels que generen o prenen part en la vida cultural del barri com d'aquells que en són exclosos per diversos motius.

Finalment, destaco un altre obstacle que m'ha dificultat la recerca: la incorporació del concepte de *cultural turn* als plans urbanístics de la ciutat de Montréal i d'altres en la darrera dècada. Els articles revisats expliquen que la introducció de la cultura com element prioritari en les planificacions urbanes de les ciutats respon a una tendència global. Però d'on sorgeix aquest corrent? Per què es posa tan d'èmfasi en l'element cultura en la regeneració de les ciutats? Es tracta només d'augmentar els beneficis econòmics a través d'un major consum d'activitats culturals? L'oci cultural està de moda? Les raons que han conduït a aquest canvi no m'han quedat clares i necessito revisar més bibliografia sobre aquesta àrea temàtica.

C. El desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de Montréal

Introducció a l'àrea temàtica

Com he comentat en el primer punt, en aquests moments s'està encetant una nova etapa en el projecte de desenvolupament dels barris culturals a la ciutat de Montréal. Cinc anys després de la posada en marxa d'aquesta iniciativa, *Culture Montréal* ha decidit engegar una fase en la que s'aposta per un acoblament de les institucions culturals a la vida diària dels ciutadans i a la vitalitat cultural del barri. Ara doncs, es

parla d'un "desenvolupament cultural sostenible" d'aquests barris que ha d'estar contextualitzat, que ha de comprendre el barri, les seves dinàmiques i els ciutadans que hi habiten. Només amb un millor coneixement d'aquestes realitat se'ls podrà ajudar a posar en marxa projectes innovadors que activin la vida cultural de la zona, que requereix d'una participació proactiva de tota la comunitat, ja siguin artistes, indústries creatives, entitats o simples ciutadans del barri.

Per a que aquest nou camí es pugui emprendre i de cara a les eleccions municipals de 2017, *Culture Montréal* va elaborar un document amb 26 propostes per a convertir la ciutat en una "metròpoli cultural, inclusiva i sostenible". Quina és aleshores la manera d'aconseguir-ho? A través de l'art i la cultura com a creadors d'espais de trobada i de diàleg on la multiplicitat de veus de la ciutat tinguin una oportunitat per expressar-s'hi.

D'altra banda, aquest organisme també ha redactat una memòria sobre la política de desenvolupament cultural 2017-2022 de la ciutat de Montréal elaborada pel govern municipal, en el que fa referència al turisme cultural a la ciutat. Segons *Culture Montréal*, es constata l'augment del turista cultural a la ciutat l'interès del qual està en viure experiències enriquidores i diferents. Aquest nou turista es distingeix per buscar la seva integració en el lloc que visita, per barrejar-se amb els locals, i per apreciar, a part de les principals atraccions de la ciutat, la vida quotidiana dels barris. És per aquest motiu que aquest organisme proposa activitats i projectes que poden millorar l'experiència d'aquests turistes i dels mateixos habitants de Montréal, que en molts casos desconeixen la riquesa que atresora la seva ciutat. Ara ja es parla d'un *tourisme culturel pour tous*.

Si fem una ullada a l'organització *Tourisme de Montréal*, la única referència al turisme sostenible està lligada a l'àmbit mediambiental i a les bones pràctiques de les empreses d'aquest sector. Quant al govern municipal, el pla *Montréal durable 2016-2020*, que ja s'ha posat en marxa, destaca com una de les seves prioritats assegurar l'accés als barris sostenibles protegint el patrimoni de la ciutat, mantenint el desenvolupament de la cultura local, procurant l'accessibilitat als edificis i fomentant l'esport, la salut i la bona alimentació.

Resum d'articles

Dumas, Y, i Subercaseaux, M. (2011). Le Quartier des spectacles de Montréal, au coeur du développement culturel québécois. *Icomos*, 639-647.

http://openarchive.icomos.org/1266/1/III-2-Article11_Dumas_Subercaseaux.pdf

En aquest document es fa una mirada sobre la història i evolució del territori que avui ocupa el QDS a Montréal. Ja des del seu naixement a l'any 1864, els primers edificis que es van construir anaven destinats a fins comercials i de divertiment. Al llarg dels anys, la seva fesomia va anar canviant, però fou a l'any 1966 quan, amb l'arribada del metro i la creació de passatges interiors per a vianants que permetien als usuaris desplaçar-se per tot el centre de la ciutat sense sortir al carrer, que aquest barri es va fer més accessible per a tots els ciutadans.

Amb les Olimpíades del 76, el Festival de Jazz al 79 i el nou museu d'art contemporani al 92, s'inaugura una tradició cultural quebequesa que ve donada per elements materials – obres d'art, trames urbanes i edificis catalogats – i d'altres immaterials – expressions, coneixement, representacions i una manera de fer que els ciutadans reconeixen com a part del seu patrimoni cultural i artístic. A partir dels anys 90, l'ús dels efectes especials i de les tecnologies digitals i multimèdies transformen tots aquests elements en experiències úniques. Ara, el QDS ja es considera un pol cultural - *Place des Arts du QDS* - cosa que permet integrar l'art públic i les arts digitals, i posar en valor els llocs públics i edificis. Les sales d'espectacles i els centres culturals es revaloritzen, la cohesió del barri es reforça, es posen en marxa mesures mediambientals com ara una eficàcia energètica i una reducció de la pol·lució lluminosa, i el barri guanya una identitat pròpia.

En l'actualitat i segons els autors d'aquest document, la programació que es proposa al barri juntament amb altres activitats públiques que fomenten la participació espontània i l'experimentació dels ciutadans i turistes, han convertit Montréal en una destinació turística cultural de primer nivell. Les noves construccions i els espais públics renovats són accessibles per a tothom i a més, permeten la rehabilitació, la posada en valor i la promoció del patrimoni cultural com un recurs per desenvolupar el turisme cultural sostenible al barri.

Drouin, M. (2007). Sauver le patrimoine par l'action associative. Oui, mais peut-elle proposer un produit touristique de qualité?. *Téoros: revue de recherche en tourisme*, 26(1), 67-70.

<https://journals.openedition.org/teoros/2832>

L'article ens presenta dues associacions montrealeses que des dels anys 70 donen a conèixer el patrimoni de la ciutat. El seus membres organitzen uns circuits urbans a peu que pretenen sensibilitzar tant a locals com a visitants de la importància de conservar aquells indrets més desconeguts de la ciutat, la majoria amenaçats per una possible demolició i desaparició. Encara que aquestes rutes no es poden considerar com una veritable oferta turística, no es pot menysprear l'èxit que han aconseguit al llarg d'aquests anys. És per aquest motiu, que Drouin reivindica l'acció d'aquestes associacions que tan poca atenció ha despertat entre els especialistes de turisme, sobretot d'aquelles destinades a protegir el patrimoni construït. Les seves iniciatives no han estat reconegudes ja que es veuen com a pràctiques amateurs de grups locals, oposades a les dels professionals del turisme, que es consideren més qualificats per exercir de guies.

Però per a l'autor, aquestes propostes que ell anomena de "microturisme" sorgides de les associacions són més compatibles amb la conservació dels recursos turístics des dels punt de vista del desenvolupament sostenible que les dels guies professionals. A més, és un turisme que s'ofereix a espais, que si no fos per aquestes iniciatives, estarien abandonats a la perifèria dels indrets massa mediatitzats i massificats. Precisament aquest concepte de "proximitat" en tots els projectes que duen a terme les associacions és el que podria despertar un interès més general sobre el patrimoni que cal protegir. De fet, el seu futur es podria repensar a través de la recerca, de la posada en valor i de les accions de les associacions.

Drouin afirma que, a pesar de que la majoria dels membres d'aquestes entitats són experts en història de l'art, etnologia o patrimoni, pocs són els qui tenen formació en turisme. Així, que s'hauria de promoure la seva preparació en aquest àmbit, i diversificar i desenvolupar els productes que ofereixen. L'autor suggereix que les seves pròpies accions - les iniciatives que duen a terme - podrien ser objecte per elles mateixes d'una posada en valor i que s'hauria de trobar un equilibri entre el seu desconeixement i reconeixement, entre ignorar-les o intervenir-les amb un esperit de partenariat, és a dir, enfocar la seva feina des d'una perspectiva d'acompanyament i ~~de col·laboració amb organismes com ara els governs, les universitats i la indústria~~

turística per tal de renovar l'oferta patrimonial. Descobrir el patrimoni hauria de convertir-se en una una experiència de qualitat.

Tremblay, M. (16 d'octubre de 2004). TOHU – Un modèle à suivre. *Le Devoir*.

<https://www.ledevoir.com/societe/66201/tohu-un-modele-a-suivre>

Tremblay ens explica en aquest article la posada en marxa a Montréal de la ciutat de les arts circenses anomenada TOHU, un mot que prové de l'hebreu que significa “el caos abans de la creació”. Aquesta definició està relacionada amb el fet que aquesta ciutat es troba en un dels barris més multiculturals i alhora més desafavorits de Montréal, el barri de Saint-Michel. La creació d'aquesta ciutat artística ha de servir per revitalitzar la zona, tenint sempre en compte les persones que l'habiten i les seves opinions. D'aquí que la TOHU hagi esdevingut un projecte de compromís social, mediambiental i també d'interès turístic, es a dir, tot un exemple d'indret de turisme sostenible al Québec.

En primer lloc, l'autora ens expressa el desig dels seus fundadors de convertir Montréal en la capital internacional de les arts del circ. De fet, catorze anys després de la seva creació, la TOHU continua essent un lloc per a la difusió, l'experimentació i la creació d'espectacles de circ, però també un exemple de desenvolupament sostenible a través de la cultura. Així, veiem que l'edifici mateix és una construcció “verda”, que usa materials reciclats per a la decoració o elements com el biogàs, la ventilació natural o la geotèrmia per a regular la temperatura. D'altra banda, es destaca la implicació d'aquesta ciutat artística amb la comunitat que l'envolta: contracta treballadors del barri; elabora acords amb les empreses d'inserció laboral de la zona per a formar els aturats o els joves sense estudis; participa en projectes internacionals; promou els habitatges cooperatius i l'apertura de comerços justos. Podríem dir que la TOHU fomenta les relacions amb la comunitat i amb les empreses i organitzacions locals de manera sostenible, apostant per a la cooperació i el treball conjunt però sense oblidar l'oferta turística: 10 dies d'espectacles de circ cada any a *Montréal Complètement Cirque*.

Aspectes principals i limitacions d'aquesta àrea temàtica

En aquesta àrea temàtica he tingut moltes dificultats per trobar articles científics que relacionin turisme sostenible, o *durable* com s'anomena en el món francòfon, i barris culturals. Després d'una primera recerca, vaig identificar alguns articles que versaven sobre la temàtica, però en fer-ne una relectura, vaig adonar-me que no es centraven

en el desenvolupament del turisme sostenible en aquells barris sinó que, en realitat, s'enfocaven als processos de regeneració que aquests han sofert per adaptar-se a una nova era postindustrial. Així doncs, aquests articles eren més susceptibles d'encabir-se en la segona temàtica proposada que en aquesta tercera. És per aquest motiu que finalment he inclòs tres articles que no tracten específicament del desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de la ciutat, però sí que mostren exemples d'iniciatives destinades a locals i a turistes que apunten cap a la sostenibilitat o que giren entorn a ella.

En el primer article, si bé el QDS no és pròpiament un barri cultural de la ciutat, sí és una àrea emblemàtica on el consum d'art i cultura per part de locals i turistes és el més important de Montréal. Respecte a la sostenibilitat, l'autor no en fa una referència explícita, però considero que hi ha aspectes com ara el respecte per l'entorn, pel patrimoni històric, el foment de la identitat pròpia del lloc i l'èmfasi en la participació ciutadana en les activitats que s'hi organitzen, que justifiquen la seva inclusió en aquesta àrea temàtica. Dels tres eixos en què es basa el turisme sostenible, aquí l'àmbit sociocultural i el mediambiental hi són representats.

La ciutat de les arts circenses, la TOHU, de la que he parlat en el segon article és un model real de desenvolupament sostenible a través de la cultura a Montréal. A més de convertir aquesta ciutat canadenca en la líder mundial de les arts del circ, dotant-la amb el primer espai artístic circular i ecològic de Nord-Amèrica dedicat a aquest tipus d'espectacles, també proporciona un accés privilegiat al complex mediambiental del barri de Saint-Michel conegut com *SMEC*:² el projecte de rehabilitació mediambiental més important de la ciutat que inclou un parc de 192 hectàrees amb un centre per a la classificació de residus, una central que converteix en electricitat els biogasos i un indret de compostatge, a més d'un espai per a la celebració d'esdeveniments culturals i esportius entre els que troben la mateixa TOHU, una escola nacional de circ i un estadi de futbol americà. Des d'un punt de vista sociocultural, el fet d'escollir el barri de Saint-Michel demostra que aquesta ciutat del circ està oberta al multiculturalisme ja que contribueix a l'empoderament dels seus veïns amb la introducció d'una programació i unes exposicions a les que els ciutadans hi poden accedir lliurement, i una política de mediació i contractació local que contribueix a la millora de les seves

2 Veure: http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7237,75372019&_dad=portal&_schema=PORTAL

condicions de vida. A més, recolza els principis de l'Agenda 21 per a la cultura adoptats pel Québec l'objectiu principal dels quals és oferir una visió renovada del desenvolupament cultural. Així doncs, la ideologia de la TOHU, tal com diuen els seus fundadors, es podria resumir amb aquestes tres mots: el circ, la terra i l'ésser humà, que vindrien a coincidir amb els del desenvolupament d'un turisme sostenible en aquell indret: preocupació pel medi ambient, per les persones i la cultura, i pel seu progrés econòmic.

El tercer article es pot considerar també com un exemple de turisme sostenible als barris culturals perquè mostra com associacions ciutadanes lluiten per protegir i posar en valor el patrimoni oblidat d'aquestes zones. En les propostes que *Culture Montréal* realitza a la política cultural 2017-2022 elaborada pel govern municipal per a convertir la ciutat en una metròpoli més inclusiva, creativa i sostenible, aquesta entitat suggereix que l'administració local hauria de proporcionar ajut financer a les societats i organismes estables i actius que pretenen recuperar la història i el patrimoni dels barris de la ciutat. En aquest sentit doncs, crec que l'acció associativa pot considerar-se com a sostenible perquè el seu objectiu es basa en mantenir la identitat pròpia de cada barri donant a conèixer els seus espais històrics i patrimonials tant a locals com a forasters i lluitant per a que no desapareguin.

Tal com deia al principi, però, m'ha estat impossible identificar treballs acadèmics que explorin el desenvolupament de l'activitat turística als barris culturals de Montréal. Els motius d'aquest poc èxit poden ser, entre d'altres, que no fet una recerca suficient, que no he buscat als llocs indicats o aquests altres que apunto a continuació:

- El turisme es centralitza en el cor de la ciutat i la resta de barris encara són desconeguts.
- El turisme sostenible per a *Tourisme de Montréal* es basa en un pla verd orientat a les bones pràctiques ambientals de les empreses del sector turístic i en la certificació de les mateixes.
- La nova etapa del desenvolupament cultural sostenible dels barris proposada per *Culture Montréal* posa èmfasi en reforçar la identitat pròpia de cada barri, i en un treball conjunt d'administracions locals, entitats locals i ciutadans per a fomentar la vitalitat cultural, social i econòmica de cadascun d'ells. En cap

moment, es menciona el desenvolupament sostenible del turisme en aquestes àrees.

- L'objectiu principal de la política de desenvolupament cultural del govern local, *Ville de Montréal*, quant als barris culturals és el *vivre-ensemble*, és a dir, la convivència harmoniosa de tots els qui hi habiten tenint en compte la seva diversitat. Tampoc no es fa referència al turisme sostenible en aquestes zones.

A pesar d'aquesta recerca infructuosa, segueixo en l'intent de trobar més informació acadèmica i científica sobre el turisme, i més específicament, el turisme sostenible als barris culturals de Montréal que complementi les dades obtingudes en aquests articles.

Resum final de la revisió de la literatura existent

Amb aquesta revisió de la literatura existent sobre els **barris culturals** de la ciutat de Montréal he tractat d'obtenir-ne una visió global per saber quins aspectes s'han investigat fins ara i sobre quins altres s'ha d'aportar més llum. He començat per comprendre el concepte de barri cultural, quins han estat els seus orígens, per a què i per a qui estan pensats, què ha representat la seva transformació per als ciutadans que hi resideixen i quins autors han teoritzat sobre ells.

A continuació, m'he centrat en la **regeneració d'aquests barris** i en esbrinar perquè la cultura ha jugat un paper tan decisiu en la seva remodelació. En aquest punt, he après com la cultura pot transformar els barris a través d'equipaments, institucions i espais on les comunitats poden expressar lliurement les seves inquietuds; com l'arquitectura urbana pot relligar el barri amb el seu passat, ajudar-lo a recuperar la seva identitat tradicional sense tancar la porta a un futur innovador; com l'art i la cultura serveixen per a normalitzar l'espai urbà promovent uns comportaments ciutadans desitjats per les autoritats, i evitant aquells que donen mala imatge de la ciutat; com molts ciutadans també es veuen exclosos del corrent dominant i tenen dificultats per fer escoltar les seves veus alternatives.

Per acabar, he mirat cap a l'àmbit del **turisme** per fer una ullada al desenvolupament de l'activitat turística i sobretot, a la sostenible, als barris culturals de la ciutat. En aquest punt, però, no he aconseguit la informació que necessitava i m'he hagut d'acontentar, per a l'instant, amb les dades corresponents al barri més conegut de Montréal. Respecte a la resta, haig de continuar fent recerca perquè, encara que la

ciutat ja té propostes per dur a terme un desenvolupament cultural sostenible en aquests barris, desconec quines són les actuacions que s'hi pensen fer en matèria de turisme *durable*.

1.5. Hipòtesi i objectius

En l'inici de la meva recerca, em vaig plantejar aquestes hipòtesis:

- Hipòtesi positiva: la cultura contribueix al desenvolupament del turisme sostenible als barris de Montréal.
- Hipòtesi alternativa: la cultura contribueix al desenvolupament urbanístic dels barris de Montréal, no al turisme sostenible.
- Hipòtesi alternativa: la cultura contribueix al desenvolupament cultural sostenible dels barris de Montréal, no al turisme sostenible.
- Hipòtesi alternativa: la cultura contribueix a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans dels barris de Montréal, no al turisme sostenible.

De totes elles, he triat la positiva que, amb la meva recerca sobre les barris culturals de Montréal, tractaré de verificar o negar-ne la seva validesa.

Pel que fa als objectius, en proposo un de general, alguns d'específics que m'ajudaran a dur a terme el principal, i d'altres operatius, que em serviran per acomplir aquests darrers:

Objectiu general

Descriure el concepte de barri cultural a la ciutat de Montréal i analitzar quina és la seva relació amb el desenvolupament sostenible de l'activitat turística a la ciutat.

Objectius específics

a) Esbrinar el paper que la cultura ocupa en el desenvolupament sostenible de la ciutat a través de la seva adhesió a l'Agenda 21 de la cultura i de l'examen acurat dels documents històrics del projecte de creació dels barris culturals a la ciutat.

b) Examinar la política de desenvolupament cultural de Montréal 2017-2022 elaborada pel govern municipal posant especial atenció en el punt que fa referència al projecte

del barris culturals. En aquest objectiu també s'inclou la revisió a les propostes d'esmena de millora suggerides pels organismes que gestionen la cultura i el turisme de la ciutat.

c) Analitzar el darrer pla estratègic de turisme cultural de la ciutat 2014-2017 que encara està en vigor, per veure quines són les estratègies i accions que es van proposar per a relacionar cultura i turisme i per a implementar el projecte dels barris culturals a la ciutat.

d) Contactar amb experts de l'objecte d'estudi, tant de les administracions públiques com de la resta d'organismes autònoms i del teixit social i comunitari dels barris, per tal de conèixer de primera mà la seva experiència en la implementació dels projecte dels barris culturals a Montréal.

e) Traslladar el concepte de barri cultural a la ciutat de Badalona proposant una nova oferta de cultura de proximitat que aposti pel patrimoni, la història i els espais verds locals, i que a la vegada estigui associada amb una nova planificació urbana dels mateixos.

Objectius operatius

f) Considerar les activitats que *Culture Montreal* organitza als barris culturals de la ciutat per conèixer-ne les seves característiques i a qui van dirigides – si solament als ciutadans o també als turistes.

g) Veure quines experiències ofereix *Tourisme Montréal* als turistes a cadascun dels barris culturals de la ciutat per comprovar si promouen la cultura, i si ho fan de forma sostenible.

h) Elaborar dos qüestionaris adreçats a experts i a altres parts interessades en el desplegament dels barris culturals de la ciutat per obtenir dades reals sobre el meu objecte d'estudi.

Quant a l'**abast** del meu estudi, per tal de recollir dades a través de mètodes qualitatives, m'he proposat contactar amb els governs dels dinou districtes de què consta la ciutat de Montréal i que són els responsables directes d'implementar el ~~projecte dels barris culturals a les seves zones d'influència. També, intentaré establir~~

contacte amb associacions de diversos tipus que treballen als barris i que conviuen amb els seus veïns, amb la finalitat d'obtenir un altre punt de vista sobre el desplegament dels barris culturals. Però com que l'objectiu final de la meua recerca està en esbrinar quina és l'activitat turística sostenible en aquests indrets, planejo fer entrevistes a experts en ambdues matèries, cultura i turisme, per saber si han adoptat els principis de la sostenibilitat en els seus plans de desenvolupament i de quina manera els han posat en pràctica.

Al llarg d'aquests mesos de recerca sobre els barris culturals de Montréal hi ha hagut moments en els que ,he vist obligada a interrompre-la i a preguntar-me què volia aconseguir amb el meu estudi, on volia arribar amb el meu treball, què significava aquesta investigació per a mi. Després de tornar sobre el tema una i una altra vegada, considerant-lo detingudament i aprofundint-lo, m'he adonat de que en realitat només volia saber si el desenvolupament de la cultura als barris d'aquella ciutat ha comportat l'aparició d'un turisme sostenible en ells. Gens més i gens menys, perquè encara que la pregunta resulta simple, no ho és tant comprendre com es desenvolupa la vida social i cultural en aquells barris, quin és el context en que aquesta té lloc i com són els individus que allà viuen i treballen. Així doncs, la meua recerca ha suposat, d'una banda, entrar en contacte amb una societat d'un gran dinamisme i efervescència multicultural - amb una gran presència de creadors, artistes, artesans, emprenedors i organismes culturals a cada barri des de la distància encara que amb un coneixement previ. De l'altra, descobrir com aquesta gran energia cultural i creativa ha transformat la fesomia urbana dels barris i ha comportat o no el desenvolupament del turisme sostenible en aquelles àrees. En definitiva, el treball ha representat un repte personal i també acadèmic, ja que fins al moment, no he trobat articles acadèmics que es centrin en l'activitat turística als barris culturals d'aquesta ciutat, i encara menys la sostenible, la qual cosa magnifica el desafiament que implica el meu estudi.

1.5. Metodologia

Per apropar-me a l'objecte del meu estudi, he emprat una metodologia qualitativa perquè considero que, en tractar-se d'una recerca social, és la que pot proporcionar-me més quantitat i qualitat d'informació i a més, oferir-me la millor manera per a tractar-la. D'entre els mètodes que inclou aquesta metodologia, he escollit l'anàlisi de documents i les entrevistes – tant l'estandarditzada o enquesta com la semiestructurada a experts. Una vegada hagi dut a terme tot el treball de camp i hagi

recollit les dades, m'enfrontaré a l'anàlisi de la informació per tal d'aconseguir aportar coneixement al tema de la meva investigació.

1.6. Estructura del treball

El meu treball comença amb una introducció que pretén introduir al lector en el concepte de barri cultural segons s'entén a la ciutat de Montréal. Després de justificar l'elecció del meu tema d'estudi, es passa a una revisió de la literatura existent sobre els barris culturals d'aquesta ciutat basada en tres eixos temàtics. Aquest primer punt finalitza amb la presentació de la meva hipòtesi i dels meus objectius, amb un breu esment a la metodologia emprada i amb una mirada a l'estructurada proposada.

El següent punt, el capítol 1, descriu la metodologia de forma exhaustiva, traçant pas a pas el pla de recollida d'informació. Tot un capítol per aquest tema que va des dels objectius, al marc conceptual i a les preguntes de recerca, passant pels mètodes de recollida de dades i la seva validesa fins a les fonts d'informació usades.

En el proper capítol s'avalua la informació sorgida de l'anàlisi documental i s'examinen les propostes que els organismes encarregats de la gestió de la cultura i el turisme a la ciutat elaboren respecte a la nova política de desenvolupament cultural redactada pel govern municipal. També, es posa de relleu la manera com la ciutat ha adoptat els principis del desenvolupament sostenible relacionats tant amb la cultura i la creativitat com amb el turisme.

L'avaluació de la informació extreta de les enquestes i les entrevistes s'explora en el capítol 3, on s'intenta copsar com ha estat la implementació del concepte de barri cultural a la pràctica. A través de les respostes d'experts i de les parts interessades, podrem esbrinar quines són les activitats culturals i creatives que s'organitzen als barris per al gaudi dels ciutadans, si aquestes van també destinades als turistes i si estan basades en els principis de la sostenibilitat.

Per acabar, exposaré les meves conclusions que aniran acompanyades de les possibles limitacions sorgides del meu treball i d'aportacions personals al camp d'estudi. També apuntaré futures línies d'investigació sorgides de la recerca i oferiré alguns consells i suggeriments a les parts interessades en el projecte de desenvolupament de barris culturals a Montréal per tal de promoure el turisme sostenible en aquelles zones.

2. CAPÍTOL 1. METODOLOGIA

Encara que ja he fet una breu referència a la metodologia emprada en la meua recerca en la introducció, vull dedicar-li aquest primer capítol perquè no es tracta simplement d'elegir uns mètodes adequats al meu objecte d'estudi, sinó de tot un treball previ de planificació d'allò que es vol fer i com s'ha de fer sense el qual no hauria estat possible la resta del procés. Esbossar el pla de tota la recerca és un pas imprescindible per tal de no perdre's al llarg del camí que aquesta representa. A continuació, descriu el model que he escollit i que m'ha de servir de guia durant tot el procés d'investigació.

DISSENY DEL PLA DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

Per a dissenyar la meua recerca m'he basat en el **model interactiu** de Maxwell (1996) perquè considero que és el més adient per al tipus d'investigació qualitativa que he dut a terme. D'una banda, es tracta d'una proposta oberta i flexible que permet incorporar canvis com més avança la investigació, i que ja des del començament estic veient que es produeixen. De l'altra, aquest model també possibilita la connexió entre els cinc components de què consta: objectius, marc conceptual, preguntes de recerca, mètodes i validesa.

Gràfic 1. Model interactiu de disseny de recerca qualitativa



Font: Maxwell (1996)

A banda d'aquests components principals, Maxwell i Loomis (2013) afegixen altres factors que influeixen en la recerca, i que en la meua igualment haig de tenir en compte, com ara les fonts i els recursos de què dispo, les meves pròpies habilitats en la recerca, els problemes que van sorgint tant a nivell conceptual com a la pràctica, les respostes dels participants i tota la presa de dades.

A continuació fem una ullada a cadascuna de les parts integrants de la recerca en detall:

2. 1. Objectius o propòsits

En la introducció al treball, he establert un objectiu general, uns d'específics i uns altres d'operatius per tal d'esbrinar com la cultura i la creativitat contribueixen al desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de Montréal. Seguint el model de Maxwell, però, en aquest punt hauria de tenir clars cinc objectius que ell anomena "intel·lectuals" i tres de pràctics. Entre els primers estan:

- **Comprendre el participant de l'estudi**, que en el meu cas consistiria en entendre el concepte de barri cultural a Montréal, veure com aquest s'ha implementat a la ciutat, copsar quines són les transformacions que la cultura ha portat als barris a fi de millorar la vida dels seus ciutadans, quines activitats culturals i creatives s'hi organitzen, i com aquestes afavoreixen el turisme sostenible.
- **Comprendre el context en el qual té lloc la recerca**, és a dir, entendre que Montréal és una ciutat multicultural, que cada barri té la seva pròpia personalitat, i que aquesta riquesa també es manifesta en les activitats culturals i turístiques que s'hi proposen.
- **Identificar les situacions inesperades** que poden ocórrer al llarg de la recerca, com per exemple la manca de respostes per part de les parts implicades a les que m'he dirigit, la falta de dades oficials sobre la participació dels ciutadans en les activitats culturals, o d'altres fenòmens que poden modificar el rumb de la recerca.
- **Comprendre el procés que segueix la recerca**, establint des del començament una planificació que m'ajudi a estructurar tot el procés, i que eviti que em desviï del camí.
- **Fer una explicació causal de la recerca**, és a dir, exposar amb paraules clares perquè faig aquest estudi, perquè val la pena fer-lo i cap a on el vull orientar.

2.2. Marc conceptual

A part de la revisió de la literatura existent mostrada en la introducció, al marc conceptual s'hi ha d'afegir, d'acord amb Maxwell, altres aspectes que serveixen per a ampliar la visió teòrica sobre l'objecte de l'estudi. En el meu cas, els altres factors serien l'experiència pròpia i la recollida de materials diversos com ara articles de diaris, de revistes, pàgines webs d'organitzacions, d'entitats o d'associacions que fomenten la cultura i la creativitat als barris, i que coneixen de prop la realitat de la zona i dels qui allà resideixen. Aquest material pot reforçar la visió que tinc sobre els barris culturals i les activitats turístiques sostenibles que allà s'hi organitzen, així com ajudar-me a resoldre aquells problemes que m'han sorgit al llarg de la recerca. Així, tal com Maxwell suggereix, en el marc conceptual hi tenen cabuda no solament els aspectes principals de la revisió bibliogràfica que ja he realitzat, sinó també les mancances i limitacions que he observat en els articles llegits. En d'altres paraules, es tracta de la part més subjectiva del propi investigador, que pot expressar lliurement les seves opinions respecte dels documents llegits, i que també han de quedar recollides en aquest apartat.

2.3. Preguntes de recerca

Després de l'elaboració d'aquest cos teòric, afloren una sèrie de preguntes que s'uneixen a les inicials i que hauré de tractar de resoldre durant la recerca. Segons Berg (2007), aquesta és una fase cabdal ja que les qüestions que es plantegen en aquest moment poden determinar la orientació que prendrà la recerca. Seguint l'exemple que aquest autor ens proposa, formulo a continuació les meves preguntes de recerca tenint en compte els mètodes que seguiré per a contestar-les:

- **Idea original de recerca.** Com la cultura i la creativitat contribueixen a la regeneració i al desenvolupament del turisme sostenible als barris de la ciutat de Montréal.
- **Plantejament del problema.** Aquesta recerca proposa estudiar la implementació del projecte de barris culturals als 19 districtes de Montréal, per comprovar si la cultura i la creativitat han afavorit la transformació urbanística i cultural d'aquestes zones, i a la vegada si s'hi ha promogut l'organització d'activitats turístiques sostenibles.

• **Preguntes de recerca:**

a) De quina manera es relacionen cultura i turisme als barris culturals?
b) Com s'estan posant en valor els barris culturals? Com s'estan fent valer la cultura i la creativitat als barris? Quines són les ofertes reals de cultura de proximitat als barris?
c) Quina és la participació real de la ciutadania en les activitats culturals i creatives dels barris? La ciutadania s'implica realment en elles?
d) La regeneració dels barris a través de la cultura està aconseguint una millora de la qualitat de vida dels seus ciutadans?
e) Per què no existeixen dades/estudis sobre els barris culturals menys emblemàtics de la ciutat? S'està fent promoció de les activitats culturals i turístiques dels barris menys coneguts de Montréal?
f) En la nova etapa de desenvolupament sostenible dels barris culturals, quin és el paper que hi juga el turisme?
g) Quines activitats turístiques sostenibles es duen a terme als barris culturals?
h) Les activitats culturals i creatives dels barris promouen la diversitat i la riquesa multicultural de la ciutat?
i) S'interessen els turistes per les activitats culturals dels barris?

Totes les preguntes, sorgides de la revisió de la literatura i de les meves pròpies reflexions sobre el tema, van orientades a explicar l'objecte d'estudi i s'han de convertir en les hipòtesis i els objectius de la meva recerca.

2.4. Mètodes de recollida de dades

Per a resoldre les preguntes que he formulat, els mètodes en recerca qualitativa que usaré són: l'**anàlisi documental**, l'**entrevista** i dins d'aquesta, l'**enquesta**. Degut a la distància a la que em trobo de l'objecte d'estudi, els barris culturals de Montréal, se'm fa impossible el mètode de l'observació perquè en aquests moments no tinc accés físic a l'entorn. En les meves estades en aquella ciutat, he recorregut alguns dels diferents barris que la formen, i he pogut copsar com la cultura i la creativitat es manifesta en

aquelles àrees així com participar en algunes de les diferents activitats tant culturals com turístiques que s'hi organitzen. Així que encara que conec el context, que mantinc relació d'amistat amb ciutadans de la zona, ara mateix no estic en disposició de recollir dades per mitjà d'aquesta tècnica. D'altra banda, tampoc empraré la transcripció, que és un altre dels mètodes qualitius més usuals per a recollir la informació.

a) L'anàlisi documental

Al llarg de la meua recerca he trobat diversos tipus de textos que em permetran obtenir informació descriptiva i interpretativa sobre l'objecte de la recerca. D'una banda, el textos personals espontanis com ara les produccions periodístiques - articles de revistes i diaris que parlen sobre els barris culturals i el turisme a Montréal -, i altres més científiques com els articles acadèmics que versen sobre el mateix tema. També he accedit a arxius, documents públics i oficials d'administracions i organismes locals, així com a pàgines webs sobre les tres àrees temàtiques que vaig identificar com a prioritàries en relació al desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de Montréal.

Dins d'aquest apartat haig d'incloure igualment l'enviament de correus electrònics als organismes montrealesos relacionats amb la posada en marxa d'aquests barris i amb la gestió del turisme a la ciutat: *Culture Montréal*, *Tourisme de Montréal*, *Service de la Culture de la Ville de Montréal* i *Collège La Salle*, on es troba la Facultat d'Hostaleria i Turisme, que m'han de servir per obtenir informació que complementi la revisió de documents inicial. De moment, el nombre de respostes ha estat força discret. De totes les entitats i organismes als quals he dirigit les preguntes només dos m'han contestat. En primer lloc, el director de continguts i programació de *Culture Montréal* m'ha redirigit a *Tourisme de Montréal*, i la responsable del *Conseil d'événements écoresponsables de Tourisme de Montréal* m'ha suggerit la consulta de dues pàgines webs relacionades amb l'organització d'esdeveniments sostenibles a la ciutat.

La lectura i consulta de tots aquests materials m'ha de servir per identificar quins són els conceptes claus i les temàtiques comunes que apareixen en ells, així com les limitacions que presenten en relació al tema d'estudi, per tal de poder respondre a les meves preguntes de recerca. De tota manera, haig de tenir en compte que tots els textos no tenen una sola interpretació i que per molt objectiva que vulgui ser, el seu sentit estarà condicionat per la meua situació com a lectora en un context determinat i pel meu coneixement de la zona objecte d'investigació.

b) L'entrevista

Considero que en el meu cas és el recurs que em pot ser més útil en la recerca que duré a terme. D'una banda, empraré l'entrevista semiestructurada a tres experts en l'objecte del meu estudi. Com que les entrevistes han de ser via correu electrònic, he elaborat un qüestionari patró acompanyat d'unes preguntes de continuació que funcionaran com a qüestions addicionals i de seguiment de l'entrevista, que com a entrevistadora en la distància no podré plantejar directament als experts.

c) L'enquesta

Dins del gènere de l'entrevista, utilitzaré l'enquesta com a un altre mètode que em permetrà obtenir dades generals sobre la implementació del projecte dels barris culturals a Montréal i la seva relació amb el desenvolupament del turisme sostenible als mateixos. Enviaré l'enquesta per mitjà del correu electrònic als 19 districtes de la ciutat que inclouen els barris culturals i a 47 entitats i associacions comunitàries relacionades amb els àmbits culturals, artístiques, socials o d'educació mediambiental que treballen als barris i tracten amb els seus ciutadans.

d) El mostreig

La mostra que he escollit per a fer l'entrevista i l'enquesta és no probabilística i no triada a l'atzar sinó intencional, controlada i raonada, ja que d'una banda, els **districtes** de la ciutat de Montréal són les entitats més idònies per a proporcionar-me informació sobre el tema del meu estudi. D'ells depèn directament la implementació d'aquest projecte als barris dels seus districtes, i per tant considero que són els organismes que em poden oferir una informació de més qualitat respecte al desenvolupament dels barris culturals a la ciutat. De l'altra, he escollit **experts** de tres àmbits diferents que estan implicats ja sigui en la creació, promoció o desenvolupament dels barris culturals:

- *Culture Montréal*
- *Tourisme Montréal*, que m'ha dirigit a la directora general del *Conséil Québécois des Événements Éco-responsables*
- Conseller del districte de Lachine i membre de la comissió de desenvolupament de cultura, patrimoni i esports; del desenvolupament econòmic, urbà i habitacional, i del desenvolupament social i de la diversitat del districte

En el cas del conseller del districte de Lachine, l'he triat com a representant de l'administració pública local d'un barri en el que he viscut durant les meves estades en aquella ciutat. M'ha semblat que com que conec la realitat de la zona i tinc amistat i contacte amb persones que hi resideixen, la informació que aquest expert em proporcioni pot ésser contrastada amb la meva experiència personal i la dels ciutadans que allí hi resideixen, cosa que em pot ajudar en les conclusions finals.

Però com que la cultura i la creativitat va dirigida als ciutadans i són ells qui l'han de gaudir, davant la impossibilitat d'adreçar-me directament a ells, he pensat que la mostra també ha d'incloure aquelles **entitats i associacions comunitàries** dels barris que organitzen diferents activitats al voltant de la cultura i la creativitat i que tracten diàriament amb els seus usuaris. Dins de la informació de cada districte a la pàgina web de la ciutat, existeixen uns apartats destinats a la vida comunitària i serveis als ciutadans que contenen llistes de organismes propis del districte. De cada llista, he triat aquells relacionats amb el món cultural i/o amb el desenvolupament sostenible del barri per enviar-los la meva enquesta. Tots ells em poden oferir un punt de vista complementari al de l'administració que em pot ajudar a obtenir una visió més àmplia del projecte dels barris culturals a Montréal.

En els apèndixs I a IV, he afegit els guions de l'enquesta i l'entrevista, la traducció de l'enquesta al català i les transcripcions del entrevistat, on es pot llegir el guió en català.

2.5. Validesa

Arribem al punt final del disseny del meu pla de recollida d'informació amb l'apartat de l'avaluació de tota la recerca basada en mètodes qualitius. Com que existeixen diverses perspectives i tendències sobre aquest tema, penso que un dels criteris que puc seguir és la **triangulació metodològica** entre dos mètodes diferents: l'entrevista semiestructurada i l'enquesta. Aquest procés m'ajudarà a disposar de diferents nivells d'informació per a comprendre millor l'objecte del meu estudi i a tenir les dades suficients per a contrastar les meves hipòtesis inicials.

2.6. Fonts d'informació

En la meva recerca he utilitzat les següents fonts d'informació:

a) Fonts d'informació primàries: tesis doctorals, informes, publicacions periòdiques com ara publicacions oficials, revistes o diaris, i documents no textuais com els projectables.

b) Obres de referència: anuaris (*Bilans Touristiques et Rapports annuels de Tourisme Montréal*) i fonts estadístiques (*Études, rapports et statistiques de Tourisme Montréal*).

c) Fonts d'informació secundàries: Bases de dades referencials (*Base de données de Tourisme Montréal*), bibliografies com ara el catàleg de recursos d'aprenentatge de la UOC per buscar articles acadèmics, i els repertoris i les guies del *Centre de Documentation* en línia de la Facultat de Turisme del *College La Salle* de Montréal. També he emprat recursos d'internet com ara el buscador acadèmic *Google Scholar* per a cercar articles sobre el meu tema d'estudi.

D'acord amb Merlo Vega i la seva classificació de les fonts segons el tipus d'informació que recullen o la demanda informativa que resolen, he emprat:

- Estadístiques: estadístiques i anuaris estadístics
- Fons d'informació institucionals: memòries institucionals
- Fonts d'informació bibliogràfiques: catàlegs de biblioteques i repertoris de publicacions
- Fonts d'informació documentals: biblioteques digitals i catàlegs de documents.
- Fonts telemàtiques: llocs web i portals oficials
- Multimèdia: cercadors especialitzats

Sens dubte, aquests components principals marcaran el camí de la meva recerca, però com deia a l'inici d'aquest capítol, haig de pensar també en tots els altres factors personals i externs que poden condicionar-la. Així, que el meu treball serà el fruit de la interacció d'uns i altres, prompte a acomodar-se a les circumstàncies que vagin sorgint.

3. CAPÍTOL 2. ELS BARRIS CULTURALS DE MONTRÉAL

Una vegada definit el pla de recollida d'informació, arriba l'hora d'analitzar tota documentació escrita per mitjà del mètode de l'anàlisi del contingut. En aquest capítol intentaré definir el concepte de barri cultural en la seva accepció montrealesa així com explorar quin ha estat el seu procés d'implementació en els diferents districtes de la ciutat, sense deixar de banda la seva relació amb el turisme. Després, faré una ullada a la noció de sostenibilitat per intentar aclarir com s'ha posat en marxa als barris de la ciutat des d'un punt de vista mediambiental, social, cultural i turístic.

3.1. Els barris culturals de Montréal: origen i implementació

El juny de 2005 Montréal va adoptar l'[Agenda 21 de la cultura](#) aprovada un any abans per part de ciutats i governs locals de tot el món amb l'objectiu de promoure el desenvolupament de la cultura en els seus àmbits d'influència. Al 2011, en vistes a la Conferència de les Nacions Unides sobre el desenvolupament sostenible 2012, "Río +20", l'associació mundial [Ciutats i Governos Locals Units](#) – CGLU – de la que Montréal forma part des del seu naixement, va demanar a la ciutat que fes tot el possible per promoure la cultura com el quart pilar del desenvolupament sostenible abans de la celebració de la cimera. Complint amb aquesta petició, el comitè executiu de la ciutat va adoptar una declaració oficial en la que situava la cultura al centre mateix del desenvolupament sostenible de la ciutat juntament amb els pilars social, econòmic i mediambiental. Al final de 2012 es va dur a terme una campanya de conscienciació sobre el tema que va culminar quan els 19 districtes de la ciutat acordaven fer tot allò que estès a les seves mans per a que les Nacions Unides reconeguessin la cultura com a quart pilar del desenvolupament sostenible. Aquest compromís es va materialitzar amb la inclusió d'accions culturals en els seus plans de desenvolupament i en l'elaboració de noves polítiques culturals per a les seves àrees locals.

Així doncs, Montréal fou la primera ciutat que va donar suport a aquest proposta que s'havia d'exemplificar en tots els barris de la ciutat. La vitalitat cultural de Montréal havia de reforçar l'atractiu de la ciutat, i contribuir a una millor qualitat de vida dels seus ciutadans així com a un desenvolupament del turisme més ampli. Heus aquí que, per primera vegada, s'unien els dos sectors, cultura i turisme, per a fer de la ciutat una gran metròpoli cultural.

Guiats pels principis de l'Agenda 21 de la cultura, va ser el 2011 quan el govern municipal va posar sobre la taula de la Comissió permanent de cultura, patrimoni i

esports de la ciutat el **document de política dels barris culturals**. Aquesta comissió va organitzar durant els mesos d'octubre i novembre de 2011 cinc trobades amb ciutadans per escoltar les seves opinions sobre el tema. En total foren al voltant de 250 persones les que hi van prendre part i les que van presentar 60 al·legats amb les seves raons sobre el desenvolupament dels barris culturals a la seva ciutat. Al final, la comissió va elaborar unes recomanacions, inspirades per les contribucions dels participants, que es van aprovar en una sessió pública l'abril de 2012.

Dos mesos més tard, el juny de 2012, l'informe resultant es va presentar formalment al govern local de la ciutat, i un any després es va aprovar un pla d'implementació dels barris culturals en el que la *Ville de Montréal* establia les directrius generals per a les accions que s'havien de dur a terme. Amb la missió de donar suport als districtes i als seus col·laboradors en l'establiment i el desenvolupament dels barris culturals, es va crear la Divisió dels barris culturals a dins de la Direcció de la cultura i del patrimoni municipal. La *Ville de Montréal* reconeixia ja aleshores que Montréal s'havia de convertir en una gran metròpoli cultural construïda des d'un centre de la ciutat, que tenia molt de potencial, però que havia d'estar acompanyat per una xarxa de barris en els que la cultura i el patrimoni s'havien de posar en valor.

Repassem a continuació les **orientacions generals** del pla d'implementació dels barris culturals de juny de 2013:

- Com que les arts i la cultura són una part essencial de la vida montrealesa, la introducció dels barris culturals suposa una oportunitat per reforçar la difusió de les activitats culturals a tots els barris de la ciutat i per a fer-les més democràtiques i accessibles a tots els ciutadans.
- Els districtes són els encarregats de posar en marxa i desenvolupar els barris culturals amb el suport de les organitzacions locals i els departaments corresponents del govern municipal.
- La cultura ha de tenir una forta presència en els plans de desenvolupament urbà de la ciutat. Així, els districtes han de treballar conjuntament amb administracions públiques i empreses privades per tal d'incloure-la en els projectes urbans que s'elaborin.
- Els districtes i els departaments municipals involucrats han de donar suport de manera conjunta a les iniciatives sorgides dels barris culturals.

- Els artistes, els creadors i les organitzacions locals contribueixen a la vitalitat culturals dels districtes i dels barris culturals, però també s'ha de reconèixer la seva aportació al creixement econòmic i al desenvolupament social de la ciutat i de les comunitats locals.

Veiem ara quines són les **funcions de cadascuna de les parts interessades** en aquest pla d'implementació:

DISTRICTES
Elaborar plans locals d'acció cultural
Programar i desenvolupar els barris culturals
Reconèixer els artistes i creadors
Integrar la cultura en la planificació urbana de la ciutat

DIRECCIÓ DE LA CULTURA I EL PATRIMONI
Donar suport al desenvolupament dels plans d'acció cultural dels districtes
Elaborar programes i oferir recursos als barris culturals

DEPARTAMENTS DEL GOVERN MUNICIPAL
Integrar la cultura en els projectes de desenvolupament urbà

COMUNITAT: CIUTADANS I ORGANITZACIONS LOCALS
Promoure el seu compromís en el desenvolupament de plans locals d'acció cultural i dels projectes que contribueixin a la seva consolidació

3.2. La política de desenvolupament cultural 2017-2022

La política de desenvolupament cultural que el govern municipal de la ciutat ha elaborat per al període de 2017 a 2022, ha estat el resultat d'un procés participatiu que començà l'any 2015 i acabà el 2017, després d'una gran consulta pública. Aquesta política, però, no és definitiva ja que estarà subjecta a una revisió anual.

La [política de desenvolupament cultural](#) de Montréal conté tres grans camps de treball, essent un d'ells el dels **barris culturals**, en el que centraré la meua atenció. Amb el títol *Un vivre-ensemble incarné dans les quartiers culturels* el tercer focus de treball d'aquesta política deixa ben clar des del principi que l'objectiu d'aquest apartat és la cohabitació harmoniosa de totes les comunitats que formen part d'un barri. Aquesta idea prové del fet que la ciutat, des de la seva fundació, ha rebut ciutadans de tots els orígens que juntament amb els pobles autòctons l'han convertit en un lloc on identitats plurals i realitats múltiples s'han vist obligades a conviure. Així, els problemes de la inclusió i de la igualtat han estat sempre presents en el seu dia a dia. Aquest fenomen ha comportat també l'existència d'una gran diversitat cultural als barris que conformen la ciutat, que ha estat la base d'una banda, per a consolidar aquest *vivre-ensemble* tan típic de Montréal, i per l'altra, per a poder trobar solucions innovadores a tots els problemes que sorgeixen precisament d'aquesta convivència. És per aquest motiu, que la política cultural de la ciutat per aquests propers anys s'enfoca en els ciutadans i en la democratització de la cultura amb aquests **tres objectius**:

a) Continuar la implementació i el desenvolupament artístic i comercial dels barris culturals al voltant dels equipaments culturals, les biblioteques, els espais de creació, de producció i de difusió:

- Integrar els barris culturals en els plans d'urbanisme de la ciutat i encoratjar els districtes a fer el mateix en les seves zones
- Afavorir la implicació i la participació dels organismes locals i dels ciutadans en el desenvolupament del seu barri cultural
- Treballar amb el servei de desenvolupament econòmic per integrar la cultura i les institucions culturals en el desenvolupament de les artèries comercials de la ciutat

-
- Assegurar un enfocament conjunt del desenvolupament dels barris culturals, dels projectes que posin en valor els atractius patrimonials i de la implantació d'equipaments culturals municipals, estatals i privats.
 - Promoure la posada e marxa d'iniciatives identitàries, tant físiques com virtuals, per a consolidar aquesta barris

b) Estimular la participació dels ciutadans en el seu propi barri i entorn per mitjà d'una millora de la xarxa de biblioteques adaptades al s. XXI; de la consolidació d'una experiència museística diversa i complementària, i de l'adaptació de l'oferta d'activitats d'oci cultural i la pràctica artística amateur a la nova realitat social de la ciutat.

c) Apostar pel poder de la cultura i de les arts a través de la medicació cultural i del **Réseau Accès Culture**, una iniciativa del municipi per difondre la cultura. Amb els anys aquesta acció s'ha convertit en la principal xarxa de promoció cultural de la ciutat, que proposa espectacles gratuïts o a preus molts mòdics a tots els districtes de la ciutat dirigits tant a famílies com a joves, a escolars o al gran públic.

Què en pensa *Culture Montréal* d'aquesta política?

Una vegada que el govern municipal va presentar el projecte de política cultural, l'organització independent *Culture Montréal* també hi va voler dir la seva. En un document anomenat *Mémoire sur le projet de Politique de développement culturel 2017-2022 de la Ville de Montréal* ³ en fa el seu anàlisi i les seves recomanacions particulars, centrant-se sobretot en el tercer camp de treball i que ha estat l'objecte del meu interès, el **vivre-ensemble** als barris culturals de la ciutat.

Segons l'organització, els que havien estat una mena de passadissos o corredors culturals als anys 90 i pols culturals a començaments del 2000, ara s'han convertit en barris culturals que afavoreixen de la mateixa manera el desenvolupament local i el turisme cultural. Vistos els objectius que per a ells estableix la política cultural del municipi, es confirma que el seu desenvolupament està força consolidat i que per tant, d'ara en endavant caldrà fixar-se més en els problemes derivats del fet de la convivència de motes cultures en un mateix espai.

3 Document https://culturemontreal.ca/app/uploads/2017/07/M%C3%A9moire-de-Culture-Montr%C3%A9al_projet-de-Politique-culturelle-de-la-Ville-de-Montr%C3%A9al_mars-2017.pdf

Per a *Culture Montréal*, els tres factors claus d'aquesta convivència són: la participació a les arts i a la cultura, una millor coneixença de la ciutat i dels seus conciutadans, i el condicionament dels barris d'acord amb les persones que hi viuen. Per aquest motiu, recomana en allò que interessa al meu objecte d'estudi la creació d'un grup de treball a manera de "**comité de savis**" format per actors municipals i locals per decidir quin ha de ser el rol des les xarxes culturals municipals dins del desenvolupament d'una ciutadania cultural arrelat al seu barri.- biblioteques, centres culturals, cases de cultura.

Aquest organisme també recomana que es facin públics els plans preliminars del projecte de *Promenades urbaines*⁴ o passejades urbanes amb la intenció de donar a conèixer-lo, ja que es considera que té un gran potencial per crear lligams entre els ciutadans i els seus barris.

Les passejades urbanes neixen amb l'objectiu de situar el vianant al cor del desenvolupament urbà i de canviar la manera de viure la ciutat a peu. Està pensat per a millorar els desplaçaments per la ciutat i esmenar la qualitat dels entorns on transcorre la vida diària, sobretot en aquells barris més densament poblats, i per augmentar les possibilitats de socialització dels ciutadans en la seva quotidianitat. Entre les actuacions destacables, està fer accessibles els punts d'interès al llarg del recorregut com ara l'entorn natural, el patrimonials, els pols culturals i tots els atractius de la ciutat.

El projecte s'ha desenvolupat al voltant de cinc grans eixos:

- l'urbanisme
- la identitat montrealesa
- la mobilitat activa
- el medi ambient
- la participació de la comunitat

4 Veure http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7377,122011604&_dad=portal&_schema=PORTAL

També, es destaca el projecte de senyalització dels atractius culturals que porta per nom ***Montréal à pied***⁵ que s'hauria d'haver implantat durant el 2018 però que encara està en fase de desenvolupament. Es tracta d'una iniciativa que afavorirà un millor coneixement de la ciutat i dels seus atractius culturals i també una millor mobilitat urbana.

Pel que fa als objectius i les prioritats del govern municipal respecte dels barris culturals, *Culture* hi afegeix dos comentaris:

- Que les **institucions culturals municipals** han de treballar juntes per afavorir la convivència als barris culturals. De la mateixa manera, tant aquests organisme com altres actors culturals haurien de rebre un suport econòmic continuat que els permeti reagrupar-se per tal de contribuir a la posada en valor del seu barri.
- Que s'ha de tenir en compte un altre tipus de negoci local que afavoreix la vitalitat dels barris culturals: **la gastronomia**. Són restaurants de joves xefs i empresaris que sovint es troben fora del circuit comercial de la ciutat, però que ofereixen allò que els turistes busquen avui en dia, l'autenticitat.

Què en pensa *Tourisme Montréal* d'aquesta política?

L'abril de 2017 aquesta organització va presentar una memòria sobre la política de desenvolupament cultural de la ciutat en la que remarca el rol del cultura com un motor econòmic indispensable per a la indústria turística. A més, emfatitza la necessitat de que Montréal faci més esforços per desmarcar-se d'altres destinacions que també aposten per convertir-se en metròpolis culturals com ara Berlín, Chicago o Barcelona per atreure l'atenció d'un segment del mercat en creixement, el del turisme cultural urbà.

De fet, en aquesta memòria, *Tourisme Montréal* es centra en la importància del turisme cultural, la promoció del qual està lligada a les activitats culturals que s'organitzen a la ciutat, i en alguns dels seus barris. Així que en primer lloc, explicaré la visió d'aquesta organització sobre els barris culturals en concret, i a continuació, en l'apartat de turisme cultural, donaré a conèixer la seva visió i els comentaris que aporta a la política del govern municipal sobre aquest tipus de turisme.

5 Veure <https://fairemtl.ca/fr/montreal-pied>

Dins de les seves línies d'acció per promoure el turisme cultural, *Tourisme Montréal* inclou els **barris culturals** com un dels principals actors amb un gran potencial comercial en el sector. Des de fa uns anys, es percep que els turistes busquen una experiència global que integri les atraccions destacades amb el fet d'experimentar i viure la ciutat en sí mateixa, la seva gent, els seus barris, els seus artistes, l'atmosfera que s'hi respira. Per a aquest tipus de turistes, *Tourisme* creu que la visita ha de ser una mena d'“immersió” en una vida cultural intensa: passejar pels diferents barris de la ciutat notant la presència de la cultura en totes les seves formes, ja sigui per la qualitat de l'entorn urbà al voltant de les grans atraccions, o per l'àmplia gamma d'experiències diferents i alhora complementàries que se'ls ofereix a llarg d'un dia o d'una estada. Recórrer els mercats més atapeïts de Montréal, agafar una bici del servei gratuït de la ciutat, descobrir els barris més moderns o els més patrimonials, els llocs més pintorescs, els indrets d'estiuieg o els bars més de moda que es troben a prop dels actius turístics més importants poden enriquir l'experiència del visitant.

És per això que aquesta organització recomana **desenvolupar i posar en valor l'experiència cultural dels barris de la ciutat**, que encara que són ben presents en la política cultural del municipi, es fa necessari que l'impacte turístic potencial d'aquests barris es reforci. Per a aquests gestors turístics, tant els barris culturals com la iniciativa *Montréal à pied* per exemple, són dos elements que permeten integrar l'oferta cultural de la ciutat dins l'experiència global dels turistes.

3.3 El turisme cultural a la política de desenvolupament cultural 2017-2022

Quant al turisme cultural, la política de desenvolupament cultural del govern municipal preveu posicionar Montréal com un metròpoli cultural que presenta aquestes prioritats:

- Desenvolupar, intensificar i posar en valor l'oferta dels bars culturals, dels festivals, museus, art públic, disseny i del patrimoni religiós.
- Posar en valor i estructurar a partir del 2017 l'oferta cultural autòctona.

Què en pensa *Culture Montréal* del turisme cultural?

Pel que fa al **turisme cultural**, *Culture* proposa expandir el concepte de turisme cultural considerant-lo com una qüestió que no solament fa referència als turistes sinó que pertany a tots els ciutadans als que s'ha d'animar a convertir-se en “turistes” en la seva pròpia ciutat. La millor manera d'aconseguir-ho és afavorint la posada en marxa ~~del projecte DestinATIONS tan aviat com sigui possible.~~

El projecte **DestiNATIONS**⁶ és una organització federal que té per missió la creació, difusió, producció i reconstrucció de les cultures dels pobles autòctons del Canadà. De fet, allò que proposa és una reconciliació amb aquests pobles a través d'un intercanvi i una descoberta mútua. Donar a conèixer tant a montrealesos com a visitants la història i les tradicions, així com la riquesa de la creació contemporània dels artistes autòctons en un context que fomenti el desenvolupament social i econòmic d'aquests és la seva intenció. Entre els projectes que es preveuen es troba un d'arquitectònic: la construcció d'un gran complex al bell mig de Montréal dedicat a la reconstrucció i a la difusió de les poblacions autòctones, una mena "d'ambaixada cultural" de les anomenades "Primeres nacions".

En aquest sentit, *Culture* també suggereix la posada en valor de la història i del patrimoni de Montréal i dels seus barris a través del suport més constant i consistent a les societats d'història i altres organismes actius que s'ocupen de la difusió del patrimoni.

Culture apunta, de la mateixa manera, dos nous motius per visitar els barris culturals de la ciutat: el comerç local i la gastronomia. Així apareix el **concepte de les 3C**: cultura, comerç i ciutadà, que insinuen un acoblament entre el desenvolupament econòmic i cultural al cor dels barris. Aquesta unió promou el compromís de nous actors en projectes comuns i reforça les comunitats; estimula la col·laboració entre actors petits i grans, i en definitiva, encoratja la dinamització i revitalització dels barris prenent les arts i la cultura com a motor.

Com a altres temes d'interès esbossa aquests:

- La **vida nocturna** a Montréal amb la necessitat de regular l'hora de tancament dels bars a les 6 del matí per motius culturals, de seguretat pública i de respecte a tota la comunitat i de fer una consulta pública sobre els diversos problemes de l'oci nocturn a la ciutat.
- La **gastronomia** com aspecte significatiu de la vitalitat socioeconòmica de la ciutat i com a motor quotidià i palès del *vivre ensemble*. Tant fent honor a la cuina popular com a l'alta cuina, la gastronomia serveix de lligam entre la ciutat i el camp, cosa que testimonia la gran popularitat dels mercats públics de la

6 Veure <http://www.desti-nations.ca/>

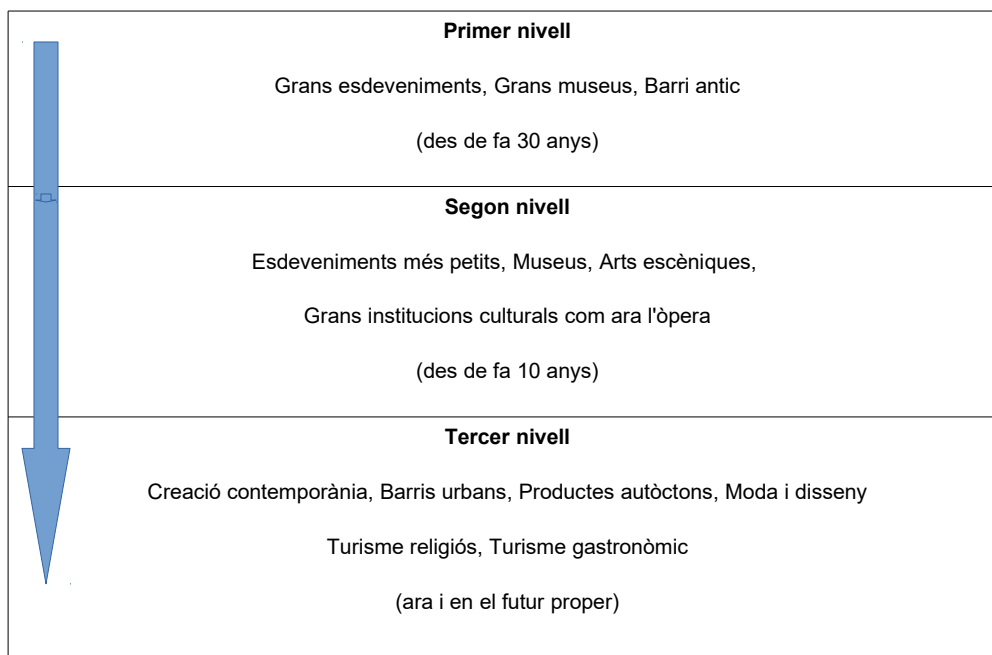
ciutat. També contribueix a forjar la identitat de la ciutat, i forma part de l'art de viure, del patrimoni immaterial, de la diversitat alimentària i de l'accessibilitat de la ciutat: és un més dels elements que ha d'ajudar a fer de Montréal una destinació cultural internacional.

- La **taxa sobre els cartells publicitaris** o *billboard tax* que pot convertir-se en una nova font de finançament per a la cultura com ja han establert altres ciutats canadenques com ara Toronto.

Què en pensa *Tourisme Montréal* del turisme cultural?

Com he dit anteriorment, des de fa una trentena d'anys, *Tourisme Montréal* basa bona part de la promoció de la ciutat en les activitats culturals, ja que la majoria de les que es fomenten i s'integren en les activitats d'acollida són d'aquesta mena. Si fem una mirada enrere, ens adonem que els tres grans pilars històrics en els que s'ha recolzat la promoció turística de la ciutat han estat els grans festivals, els grans museus i el patrimoni lligat al barri antic de Montréal – *Vieux Montréal*. Veiem com ha anat evolucionant el turisme cultural a la ciutat en aquest gràfic:

Gràfic 2. Evolució del turisme cultural a Montréal



Font: *Tourisme Montréal*

Així doncs, és inevitable que *Tourisme Montréal* s'hagi vist obligat a canviar el seu enfocament vers el turisme, i a començar a acostar-se cap a la cultura establint amb aquest sector una relació força estreta i una col·laboració molt significativa. D'aquí, els seus acords amb el Ministeri de cultura i de comunicació del Québec i amb el Servei de cultura de la ciutat per compartir esforços en l'àmbit del turisme cultural, que es van traduir l'any 2010 en l'elaboració conjunta d'un *Plan stratégique du tourisme culturel de Montréal*⁷.

Amb l'objectiu de convertir Montréal en la metròpoli cultural del Canadà, un dels eixos principals de les orientacions estratègiques pel període entre el 2014-2018 de l'organització ha estat fomentar el turisme cultural per fer-ne una experiència única. Així, s'ha començat a integrar l'oferta cultural local dins la global de la ciutat però *Tourisme* recorda que fa falta seguir estimulants el treball conjunt entre els sectors de la cultura i el turisme encara que ja existeixin projectes que estan en marxa.

Però per què és important el **turisme cultural**? Segons *Tourisme Montréal* perquè:

- És un actiu per a la població local ja que crea llocs de treball i noves empreses; diversifica l'economia local; augmenta la recaptació d'impostos; incrementa els ingressos derivats dels atractius històrics; multiplica les ocasions de cooperació i col·laboració; fa créixer l'orgull col·lectiu de pertànyer a un lloc; dona a conèixer la importància de l'indret o de tota la regió.
- Crea un impacte econòmic ja que moltes empreses turístiques, tant públiques com privades, estan relacionades amb el turisme cultural i en treuen beneficis així com d'altres empreses al voltant d'aquest tipus de turisme que ofereixen serveis complementaris.
- Influeix en la projecció de Montréal com a destinació cultural internacional.
- Incita a visitar la ciutat ja que d'acord el darrer [sondeig](#) realitzat a turistes el 2016, les activitats culturals apareixen com les més importants que aquests experimenten durant la seva estada a la ciutat. A més, en surten molt satisfets de dur-les a terme.

⁷ Veure:

http://ville.montreal.qc.ca/culture/sites/ville.montreal.qc.ca/culture/files/plan_tourisme_culturel_14-17.pdf

Quines són les **línies d'acció** que es proposa *Tourisme Montréal* per fomentar el turisme cultural? Com que el turisme cultural a les ciutats està relacionat amb molts sectors, veiem a continuació quins són els principals actors i productes culturals de gran impacte comercial sobre els que s'hauria de treballar segons aquesta organització:

- Els esdeveniments i festivals, els grans motors de desenvolupament de la ciutat, dels quals se n'hauria d'assegurar la seva continuïtat i mantenir el seu avantatge competitiu
- El patrimoni, amb el barri antic, el patrimoni religiós, el culinari i marítim, que són els principals atractius per a tots els montrealesos i turistes que visiten la ciutat. Com ells els anomenen són els *symboles phares de l'imaginaire des Montréalais et des touristes*.
- Els museus. Montréal compta amb un trama museística diversificada i 4 grans museus de gran projecció internacional, entre els que destaca el Museu de Belles Arts, el més concorregut de la ciutat.
- La creació actual expressada a través de les arts digitals, visuals, escèniques, la música i el disseny que presenten espectacles originals i innovadors, cosa que fa que la ciutat es posicioni d'una manera molt favorable dins l'escala internacional en aquest sector.
- L'art públic, que s'està convertint en un altre dels elements que distingeix Montréal de les altres ciutats culturals ja que s'estan fent molts esforços per restaurar i posar en valor les obres d'art existents i per instal·lar-ne de noves amb la finalitat d'embellir l'entorn.
- Els barris culturals, dels quals he parlat en la secció anterior i dels que ara només recordo la seva funció d'oferir experiències complementàries a les grans atraccions de la ciutat, que permetin als turistes descobrir la vida real dels barris.
- La gastronomia, cada vegada més indissociable de l'experiència cultural i de l'estada turística a la ciutat, ha començat a desenvolupar-se i a agafar força en els darrers anys.
- El disseny és un dels elements distintius de la ciutat gràcies als certàmens, als tallers de disseny i arquitectura de la ciutat i al reconeixement dels seus

artistes. De totes maneres, s'ha de fer major promoció entre locals i turistes dels elements de disseny creats per artistes de la ciutat.

- El producte autòcton, de gran potencial pel turisme cultural però que encara s'ha de posar en valor a la ciutat.

Per concloure aquesta secció, mirem quines són les **recomanacions** que *Tourisme Montréal* fa al municipi en termes de turisme cultural, les quals s'haurien d'incloure en la seva Política de desenvolupament cultural 2017-2022:

a) Reforçar i fer evolucionar l'oferta i l'experiència culturals

- Augmentant el desenvolupament de nous productes culturals de caire turístic.
- Donant suport a esdeveniments i festivals que ja existeixen i a d'altres que siguin distintius i que s'organitzin als barris culturals.
- Prioritzant el desplegament de pols culturals forts amb la realització de projectes de millora del centre de la ciutat i de desenvolupament d'organitzacions culturals com ara el Centre d'Història de Montréal.
- Estructurant l'oferta gastronòmica de la ciutat considerant-la com a experiència cultural.

b) Integrar l'oferta cultural dins l'experiència global. Dos dels exemples d'aquesta integració i dels quals ja he parlat anteriorment són els barris culturals i la iniciativa *Montréal à pied* són. Però per continuar amb aquesta labor s'ha de:

- Desenvolupar i posar en valor l'experiència culturals dels barris de la ciutat.
- Fer de l'arquitectura i del disseny dos elements remarcables del paisatge urbà, millorant la qualitat de disseny i de l'impacte visual dels esdeveniments que s'organitzen en l'espai públic com ara dels estands de venda, les terrasses temporals, la senyalització, etc.

c) Decidir quines han de ser les prioritats del turisme cultural, que per a aquesta organització són:

- Renovar el compromís amb el Ministeri de cultura i comunicació del Québec per tal de crear un nou pla estratègic que contingui les prioritats col·lectives - el darrer de 2014-2017 ja ha vençut.

-
- Fer un gran esforç per assegurar el creixement del producte autòcton ja que els turistes estrangers el demanden cada vegada més i encara no està posat en valor.

En definitiva, *Tourisme Montréal* vol deixar clar que la **cultura i el turisme** es necessiten mútuament. Com ells assenyalen *la culture a besoin du tourisme et le tourisme a besoin de la culture* perquè els turistes contribueixen al finançament i al bon funcionament de les institucions culturals, i aquestes, al seu torn, sorprenen i entretenen els primers. Així, la cultura i el turisme cultural s'han convertit en uns motors econòmics indispensables per a la indústria turística de Montréal per aquestes raons:

- El turisme cultural està en creixement a nivell internacional, la qual cosa suposa també un augment potencial de turistes culturals a la ciutat.
- Els beneficis del turisme cultural van a parar a la població local.
- Turisme i cultura són interdependents i estan íntimament relacionats.
- La cultura reporta grans beneficis econòmics a Montréal (6% del PIB).
- La cultura és un pilar de la imatge de marca i del posicionament de la ciutat a nivell internacional.
- La cultura és un reclam per als turistes que visiten la ciutat.
- Les activitats culturals ofereixen una experiència molt satisfactòria als visitants.
- Els festivals culturals de la ciutat generen una clientela de més de 7.5 milions de visitants a l'any
- Els atractius culturals de la ciutat reben més de 9 milions de visitants anualment.
- El turisme cultural és un element essencial del sector turístic de Montréal

3.4. El concepte de sostenibilitat a la ciutat de Montréal

En aquest punt veurem com s'ha introduït el concepte de la sostenibilitat a la ciutat des del punt de vista cultural per part de *Culture Montréal*, i des del vessant turístic a càrrec de *Tourisme Montréal*. També farem una ullada a què entén el govern municipal

- *Ville de Montréal* - per desenvolupament sostenible del seu municipi i quines iniciatives ha proposat per dur-lo a terme.

3.4.1. La sostenibilitat mediambiental

El govern municipal o *Ville de Montréal* ha posat en marxa diferents iniciatives per aconseguir que la ciutat es converteixi en un exemple de desenvolupament sostenible.

A continuació, veiem els projectes que ja estan en marxa:

a) **Plan Montréal durable 2016-2020⁸ de la Ville de Montréal**

El govern municipal de Montréal juntament amb les administracions municipals locals i més de 230 organitzacions va posar en marxa el 2016 el tercer pla de desenvolupament sostenible de la ciutat que ha de durar fins al 2020. Dels **tres reptes** que s'han marcat per aquest període – reduir les emissions de gasos amb efecte hivernacle, millorar l'accés als serveis i a les infraestructures i adoptar bones pràctiques de desenvolupament sostenible – em centraré en el segon perquè és el que tracta amb aspectes culturals dels barris. En aquest desafiament, el govern municipal vol posar tota la seva atenció en aquelles pràctiques urbanes que afavoreixin les interrelacions entre els ciutadans, el desenvolupament d'un sentiment de pertinença, la connexió entre els barris i d'altres aspectes relacionats amb els bons hàbits de vida i de salut. La *Ville de Montréal* es vol assegurar que tots els seus ciutadans tinguin un accés igualitari als equipaments culturals, esportius i d'entreteniment, i que participin de forma activa en tots aquells processos democràtics en què siguin convocats.

També s'han fixat **quatre prioritats d'intervenció**, entre les quals assegurar l'accés als barris sostenibles, a escala humana i en temes de salut és la que més té a veure amb l'objecte del meu estudi. Per aquesta prioritat, l'administració municipal ha de posar en marxa diverses accions entre les que destaco:

- Preservar el patrimoni i promoure la cultura
- Millorar l'accés als serveis i equipament municipals, i a les infraestructures
- Continuar el desenvolupament de barris que siguin viables – que siguin aptes per a viure i que pugin prosperar

8 Veure http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7017,70777573&_dad=portal&_schema=PORTAL

-
- Protegir la qualitat del curs de les aigües i afavorir les activitats recreatives en aquests entorns posant en marxa el pla de l'aigua: *Métropole au fil de l'eau*⁹

Els organismes associats també han de posar fil a l'agulla en aquesta prioritat i respecte de la cultura i la creativitat han de:

- Protegir, restaurar i posar en valor el patrimoni de la ciutat
- Mantenir el desenvolupament de la cultura local
- Procurar un accés universal als edificis, és a dir, que tothom, siguin quines siguin les seves capacitats, pugui utilitzar els serveis que s'ofereixen

Per cada prioritat es crearà un **equip de mobilització** format per representats del govern municipal, dels districtes, dels organismes associats i dels ciutadans per tal de treballar de forma transversal i pel bé comú. Per a la prioritat que m'interessa l'equip s'anomena *Montréal, des quartiers où il fait bon vivre* – barris per a viure millor. Així doncs, aquest equip s'ha d'esforçar per oferir als residents de cada barri un medi ambient de qualitat, sa, segur i inclusiu, que aposti per la diversitat i per la reducció de les desigualtats socials. En definitiva, un equip que abordi el desenvolupament sostenible dels barris des dels vessants socials, econòmics, culturals i mediambientals.

A més, el pla també proposa una sèrie de projectes i iniciatives de desenvolupament sostenible en una plataforma col·laborativa anomenada ***Faire Montréal***. En ella podem veure ja 51 projectes relacionats amb l'art i la cultura i 33 que tenen a veure amb el desenvolupament sostenible de la ciutat. Entre els primers, i del que ja he fet una petita introducció anteriorment, destaco *Montréal à pied*, un projecte municipal que compta amb el suport de *Tourisme de Montréal*, que pretén instal·lar als principals punts de transport públic postes d'orientació i d'informació sobre la ciutat que posin en valor els atractius de la ciutat i que serveixin per interpretar el patrimoni. Aquest nou sistema d'orientació permetrà proposar rutes en diferents plataformes - sistemes digitals i físics - proporcionar un accés fàcil i directe a la informació sobre llocs, transport i atraccions properes, i crear un sistema de senyalització fàcil de reconèixer i comprendre gràcies a la seva uniformitat a tot el territori.

9 Veure: <http://mfe.vivacites-idf.org/>

Finalment, el pla compta amb uns projectes anomenats **Projets phares d'aménagement** que podríem traduir com a “projectes emblemàtics” per a que la ciutat esdevingui un exemple de bones pràctiques de desenvolupament sostenible.

Cada dos anys es publica un informe, **Rapport Montréal Durable**¹⁰, que proporciona un retrat del progrés de Montréal en termes de desenvolupament sostenible. La seva funció és la d'informar els ciutadans i totes les parts implicades dels progressos que s'estan fent en matèria de desenvolupament sostenible, tant per part de la ciutat com dels organismes associats – si s'han complert les prioritats establertes.

b) Programa Quartiers 21¹¹

Inspirat en el programa de l'Agenda 21 de les Nacions Unides, es tracta d'una eina d'experimentació iniciada al 2005 que dona suport i finança projectes de desenvolupament sostenible a escala local. Si bé la iniciativa parteix del municipi, els projectes els realitzen organismes locals amb el suport dels districtes i dels *Centres intégrés universitaires de santé et de services sociaux*, organismes públics que s'encarreguen de prestar serveis socials en les diverses regions sociosanitàries en que es divideix la província del Québec. Cada any s'escullen una sèrie de projectes que es financen durant un període de tres anys en funció dels pressupostos disponibles.

El seus principals objectius són:

- Implementar a nivell local les orientacions del pla estratègic per al desenvolupament sostenible de la comunitat de Montréal.
- Experimentar localment les pràctiques innovadores en desenvolupament sostenible tant en aspectes ambientals, econòmics com socials.
- Mobilitzar la comunitat local - ciutadans, comunitats, institucions, empreses...- per implementar el desenvolupament sostenible.

Tots aquells organismes que vulguin presentar un projecte poden fer-ho a través de la pàgina web de la *Ville de Montréal* completant un formulari que es posa a la seva disposició.

10 Informe del 2018 <https://ville.montreal.qc.ca/rapportmontrealdurable/apropos.php>

11 Veure http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7017,88529586&_dad=portal&_schema=PORTAL

c) Programa *Éco-quartier*¹²

Es tracta d'un programa d'acció mediambiental posat en marxa pel govern municipal de la ciutat. Aquest organisme finança associacions o grups comunitaris que duguin a terme accions per millorar l'entorn i el medi ambient dels seus barris. Avui en dia, el programa ja es troba implementat en gairebé tots els districtes de Montréal gràcies a la mobilització dels seus ciutadans, que s'impliquen per fer del seu barri un lloc on es visqui bé. Segons la *Ville de Montréal*, en un estudi realitzat el 2010 sobre educació mediambiental i implicació ciutadana: "*le programme Éco-quartier favorise le développement d'un sentiment d'appartenance au milieu et suscite un désir d'engagement chez les citoyens.*", és a dir, que aquest programa afavoreix l'aparició d'un sentiment de pertinença al lloc on es desenvolupa i desperta un desig de compromís per part dels ciutadans.

Encara que el programa es centri en accions bàsicament mediambientals, crec que és important destacar que a part d'afavorir l'embelliment dels barris i el reverdiment de la ciutat, aquest també fomenta la participació activa dels ciutadans, que contribueixen per sí mateixos a la millora de la seva qualitat de vida. A més, els organismes que posen en marxa aquestes activitats, es converteixen en uns actors importants en el desenvolupament dels barris ja que contribueixen a la creació de llocs de treball i donen l'oportunitat de fer pràctiques a tots aquells joves interessats per aquest tema. Destaquen pel seu rol com a educadors socials, cosa que afavoreix el compromís de tota la comunitat vers un mateix projecte.

3.4.2. La sostenibilitat cultural – *Culture Montréal*

L'organització *Culture Montréal* posa en marxa en aquests moments una nova etapa de desenvolupament dels barris culturals que es caracteritza per ser sostenible. Però que significa un desenvolupament cultural sostenible dels barris? Bàsicament que les **institucions culturals municipals** ja no poden ser alienes als problemes que pateixen els ciutadans, fruit de la convivència i de la diversitat cultural de cada barri. Segons aquesta entitat, ha arribat l'hora d'ampliar el concepte d'actor cultural i ara, sota aquesta noció també s'hi ha d'incloure els comerços de proximitat, els organismes sociocomunitaris i les associacions locals relacionades amb les activitats artístiques i culturals de la zona. Parlem doncs, d'un desenvolupament "ancorat" al territori, que

12 <http://www.eco-quartiers.org/ecoquartier>

coneix de primera mà el context, tots els factors de situació i d'ordre sociocultural que l'afecten, així com els problemes i els reptes als quals s'enfronten els seus ciutadans. Tenint en compte tots els actors que contribueixen a la vitalitat cultural del barri, aquest organisme pot ajudar-los a posar en marxa els seus projectes innovadors i a tractar amb la resta de situacions que es produeixin al barri. Així doncs, un desenvolupament sostenible, conscient i intel·ligent, que sigui constant al llarg del temps, serà possible sempre que es conegui la realitat de la població local, que també inclou la dels artistes i creadors, i que posi en valor i realci la identitat pròpia del barri.

Arrel de les eleccions municipals del 5 de novembre de 2017 i prenent com a base aquesta definició de cultura sostenible, *Culture Montréal* va fer una demanda als candidats a les alcaldies als districtes de la ciutat per accelerar la conversió de la ciutat en una metròpoli cultural, inclusiva, creativa i sostenible. Aquesta petició es va materialitzar amb l'elaboració d'un **document amb 26 propostes**¹³ entre les que destaco la referida als barris culturals. Amb el títol *Montréal - une mosaïque de quartiers culturels* l'organització va fer quatre suggeriments als polítics electes, que s'haurien de posar en marxa durant el seu mandat:

- Que el govern municipal juntament amb els dels districtes accelerin el desenvolupament dels barris culturals, escoltant sempre les iniciatives ciutadanes i establint acords amb els sectors cultural, sociocomunitari i econòmic de la zona.
- Que el govern local proporcioni als districtes que tinguin un pla d'acció cultural un pressupost que permeti organitzar taules rodones locals i reunions amb els grups culturals per a facilitar el desenvolupament cultural i la posada en marxa del pla.
- Que el govern local ajudi els petits llocs privats de difusió de la cultura, com ara els cinemes, els cafès culturals o d'altres similars, segons el seu grau de compromís amb el desplegament de la vitalitat cultural, social i econòmica als barris.
- Que el govern municipal crei un comissariat d'art efímer donat el gran nombre de districtes que volen fer instal·lacions temporals d'art públic.

13 Veure <https://culturemontreal.ca/26-propositions-pour-poursuivre-le-deploiement-de-montreal-comme-metropole-culturelle-inclusive-creative-et-durable/>

Com que tot just ha passat un any des de les eleccions municipals, encara no hi ha hagut prou temps per comprovar si els districtes i el govern municipal han començat a adoptar aquestes mesures, i si ho han fet, com les han portat a la pràctica. De fet, no he pogut trobar cap informació més recent sobre el seu desplegament o posada en acció.

3.4.3. La sostenibilitat turística – *Tourisme Montréal*

Cercant a la pàgina web de *Tourisme Montréal* ens adonem que en l'apartat de *Développement durable* només es fa referència a la sostenibilitat de la indústria turística per mitjà de la creació d'un ***Plan vert de l'industrie touristique montréalaise***¹⁴ pel període 2009-2012, que es renova per primera vegada pels anys 2013-2015 i posteriorment pel 2016, versió de la qual no he encertat a tenir accés.

Com he dit anteriorment, el pla es centra primerament en el recolzament a la indústria del sector turístic en els següents aspectes:

- Mantenir la indústria que gestiona el turisme de congressos per tal d'afavorir-ne la seva organització, i la dels esdeveniments eco-responsables a la ciutat.
- Informar els empresaris dels aspectes més destacats de les pràctiques sostenibles.
- Oferir serveis, consells i formació a les petites i mitjanes empreses.
- Recolzar el sector de l'alimentació local i responsable a la ciutat.

En segon lloc, es focalitza en els aspectes de comunicació i representació:

- Explicar les bones pràctiques a tots els membres i socis de *Tourisme Montréal* d'una manera efectiva per tal que les interioritzen de forma adequada.
- Assegurar una representació continuada de la indústria turística de la ciutat al costat dels diferents nivells de l'administració pública i dels membres de *Tourisme Montréal*.

14 Veure https://membres.tourisme-montreal.org/fichiers/Docs/Durable_TourismeMontreal_21.02.2014.pdf

-
- Posar el desenvolupament sostenible al centre de las preocupacions operacionals de *Tourisme Montréal*.

Amb aquestes accions es pretén que Montréal sigui reconeguda com la millor destinació turística de Canadà pel que fa a l'aplicació dels principis de desenvolupament sostenible en el turisme.

Entre totes les indústries d'aquest sector, el pla posa un èmfasi especial en l'allotjament i la restauració. Quant a l'*Hôtellerie durable*, com ells l'anomenen, s'aconsella un canvi d'orientació que es basa en:

- una nova demanda per part dels clients
- una reducció de l'impacte mediambiental
- una fidelització dels equips
- una millora de les condicions de treball
- una reducció dels costos de l'explotació del negoci
- una obertura de nous mercats

Pel que fa a la restauració sostenible o *Restauration durable*, també aquest sector ha de renovar-se segons *Tourisme Montréal* perquè hi ha una nova clientela més sensibilitzada amb els temes mediambientals que busca experiències locals més autèntiques. A més, els turistes de negocis presenten una demanda molt més específica que s'ha d'intentar satisfer. D'altra banda, sembla que a Montréal, en el moment en què es fa la primera revisió del pla, encara no es disposa de cap programa de certificació de restauració sostenible que sigui àmpliament reconegut.

Per acabar, en aquest pla verd també es fa referència als serveis de consultoria que *Tourisme Montréal* posarà a disposició de les empreses turístiques a través d'un software anomenat *Malice*. Aquesta eina de gestió permet analitzar els impactes mediambientals i els costos associats a l'activitat turística alhora que genera un pla d'acció basat en solucions.

Relacionat amb l'esfera del turisme, en un dels meus correus per demanar informació sobre el desenvolupament del turisme sostenible a la ciutat, aquesta organització em van dirigir al **Conséil québécois des événements écoresponsables**¹⁵. Aquest organisme té per missió fomentar l'organització d'events eco-responsables facilitant

15 Veure: <https://evenementecoresponsable.com/>

informació a través d'eines, guies i recursos, i donant suport a les empreses que hi estiguin interessades amb l'objectiu de reduir els impactes ambientals i millorar els impactes socials i econòmics dels esdeveniments. La seva directora em va facilitar les adreces web de les dues iniciatives que vetllen per l'organització d'aquest tipus d'esdeveniments: la de la seva pròpia entitat i la d'**Artists Citizens on Tour**¹⁶ o ACT que promou les pràctiques *eco-friendly* en el negoci del món de l'espectacle. Aquesta entitat acompanya els artistes que volen ser certificats com a tal perquè el seu compromís amb el medi ambient sigui reconegut i n'inspiri l'audiència.

Com a exemple d'esdeveniment sostenible pioner que s'organitza a la ciutat cada any trobem el **Festival International de Jazz de Montréal**¹⁷. Des de que al 1989 comencés a posar en marxa accions per a protegir el medi ambient, aquest festival s'ha convertit en un model a seguir en el desenvolupament sostenible i inclusiu del sector dels esdeveniments. Si fem una ullada a les iniciatives que ha posat en marxa, trobem aquestes accions:

a) Mediambientals

- Reciclatge de materials com ara el paper, l'oli, el plàstic o el vidre.
- Reducció del consum d'energia.
- Reducció de les fonts com ara reemplaçar les invitacions en paper per correus electrònics, usar documents en línia per compte de les impressions en paper o reduir les ampolles d'aigua substituint-les per contenidors als quals tothom hi pot accedir.

b) Socials

- Oportunitats de promoció per a músics joves sorgits d'universitats, escoles o amateurs a dins del mateix festival.
- Foment de la inclusió a través d'una especial atenció a les persones amb mobilitat reduïda o de la donació dels aliments que no es consumeixen al festival a institucions de beneficència.

16 Consultar: <http://act-tour.org/>

17 Veure: <https://www.montrealjazzfest.com/>

-
- Posada en marxa de programes de contractació de personal local, sobretot de joves, a través d'organismes i associacions locals.

c) Econòmiques

- Contractació de mà d'obra local
- Priorització de les compres de productes locals tant d'alimentació com de vestuari o de tots els elements de marxandatge, que són fabricats per empreses de la zona.

Arribem a la fi d'aquest capítol on hem esbrinat quina és la política cultural que regirà la ciutat fins l'any 2022 i quines són les esmenes que tant l'organització que gestiona la cultura de la ciutat - *Culture Montréal* – com la que dirigeix el turisme de la mateixa - *Tourisme Montréal* - proposen amb la finalitat de millorar-la. D'altra banda, també hem examinat les iniciatives que tant el govern municipal com aquestes dues entitats han posat o posaran en marxa en un futur per tal de fer de Montréal una ciutat més sostenible en tots els àmbits, especialment en el del turisme. Per últim, hem pogut constatar que ja existeixen alguns esdeveniments que s'organitzen anualment a la ciutat que segueixen els principis de la sostenibilitat.

4. CAPÍTOL 3. CULTURA I TURISME SOSTENIBLES ALS BARRIS CULTURALS DE MONTRÉAL

Si en el capítol anterior he analitzat el projecte dels barris culturals i la seva relació amb el turisme basant-me en documents oficials i publicacions, ara ho faré per mitjà de les opinions d'experts i de parts interessades en la posada en marxa d'aquest pla. A través de les seves respostes a l'enquesta i a l'entrevista que els he realitzat virtualment, esbrinarem si a la pràctica, la cultura i la creativitat han contribuït realment a la regeneració dels barris de la ciutat, i si han fomentat el desenvolupament d'un turisme sostenible en aquelles zones.

4.1. Resultats de les enquestes

Malauradament, només he rebut una resposta a les 66 enquestes que vaig enviar als districtes i a les associacions culturals i comunitàries dels barris de Montréal. Encara que el resultat no siguin significatius, a continuació faré un repàs a les respostes ofertes per una de les conselleres del districte del *Sud-Ouest* de la ciutat, presidenta de la comissió de cultura, patrimoni i esports del seu districte.

Quant a la primera part de l'enquesta relacionada amb **la cultura i la creativitat als barris** del seu districte, la consellera afirma que en aquesta àrea, els ciutadans disposen de tot tipus d'equipaments municipals, instal·lacions i esdeveniments per gaudir de la cultura com ara museus, rutes culturals, biblioteques, centres culturals, etc, encara que no sempre els visiten o prenen part en les activitats que s'hi organitzen. Segons la consellera, la cultura i la creativitat han contribuït a una millora de les condicions de vida dels veïns i a una més bona integració de les diferents comunitats que viuen en la zona, cosa que afavoreix el *vivre-ensemble* que és un dels objectius de la política cultural actual del municipi. Pel que fa a la nova fase de desenvolupament cultural sostenible que s'està començant a posar en marxa en aquests moments, en el seu districte hi pretenen arribar a través de trobades comunitàries o *community tables* amb totes les parts implicades per tal d'elaborar un pla d'acció cultural conjunt.

Pel que fa a la segona part sobre el **turisme sostenible als barris culturals** del seu districte, en la primera pregunta la consellera ja deixa clar que als barris que ella gestiona el turisme no es fomenta, així que les activitats de descobriment del patrimoni tangible i intangible que promouen van dirigides bàsicament als locals. En les qüestions referides al desenvolupament del turisme sostenible, el seu districte s'interessa a fomentar l'ús de mitjans de transports més nets, a encoratjar la tolerància entre les diferents cultures que cohabituen als barris i a generar un enteniment mutu, i en la part econòmica, a incentivar la contractació de mà d'obra local per part de les empreses del sector.

En un informe del 2016 sobre la vitalitat cultural del *Sud-Ouest*¹⁸ elaborat per *Culture Montréal* a petició del propi districte i amb la col·laboració de tots els actors implicats, aquest organisme estableix els reptes culturals als quals els seus barris s'enfronten. Entre ells destaco els que, al meu entendre, podrien fomentar la coneixença del districte i atraure en un futur turistes a la zona:

- La posada en valor i la circulació de la informació cultural entre la població i els propis actors.

18 Veure: https://culturemontreal.ca/wp-content/uploads/2017/08/DiagnosticSudOuest_RapportFinal-v-publique-20180115.pdf

-
- La manca de senyalització al voltant dels projectes i dels indrets d'interès del districte. Aquest fet provoca que el districte resulti menys atractiu i que la seva oferta cultural esdevingui menys valorada.
 - L'aproximació de les arts, la cultura i les empreses per tal d'establir aliances i acords entre ells que contribueixin al desenvolupament cultural, comercial i turístic del districte.

4.2. Resultats de les entrevistes

Només dos dels entrevistats han respost a la primera part del qüestionari basat en preguntes referents al desenvolupament del turisme als barris culturals de Montréal.

En la primera qüestió sobre la **contribució de la cultura i la creativitat a la transformació d'aquests barris**, els entrevistats conclouen que gràcies a elles s'han rehabilitat antigues zones industrials que avui en diu han esdevingut centres d'oci i entreteniment per als ciutadans d'aquestes àrees. Convenen que la tant les arts com la cultura tenen un paper fonamental en una societat multicultural com aquesta, ja que actuen com a creadores d'un **vincle social**, d'una cohesió entre ells mateixos i com a grup, dels membres de les diferents col·lectivitats que conviuen als barris i que és clau per al desenvolupament d'una societat tan diversa com aquesta. Com a exemples d'accions dutes a terme es destaca la posada en valor dels espais públics dels barris - la reutilització dels espais o immobles buits, el reverdiment dels barris, els mercats de pagesos, l'animació als carrers - dels parcs i de les vores del riu.

Les dues següents preguntes intenten esbrinar com **la cultura i la creativitat han fomentat el turisme als barris culturals de la ciutat** i quines són les activitats destinades als turistes. Els entrevistats tenen clar que les accions culturals dels barris van eminentment destinades als locals i que els turistes, si s'hi apropen, podran compartir-les amb els veïns de la zona gaudint de l'experiència única que suposa conèixer amb ells i descobrir la identitat pròpia de cada barri.

Entre les activitats, es destaquen les esportives tant a l'hivern - esquí, patinatge, festa de la neu - com les d'estiu – basades en l'explotació del riu- com les relacionades amb les arts escèniques o les de natura i aire lliure per gaudir sobretot del paisatge fluvial.

En la darrera pregunta, els entrevistats admeten que **el barri més visitat pels turistes** segueix sent el QDS del centre de la ciutat, tot i que s'estan fent accions per donar a conèixer la resta de la ciutat. Queda palès l'interès de les persones entrevistades perquè els propis montrealesos sobretot, i després els turistes, s'acostin als altres barris de la ciutat i en gaudeixin.

Sobre el desenvolupament sostenible de la cultura i del turisme als barris culturals de la segona part de l'entrevista, resumeixo seguidament les respostes dels entrevistats a cadascuna de les preguntes:

- **Iniciatives que es proposen per desenvolupar uns barris culturals sostenibles**

La major part dels entrevistats insisteixen en que abans de posar en marxa qualsevol iniciativa s'ha de procurar conèixer més de prop la realitat dels barris, escoltar la veu dels seus ciutadans i les opinions dels sectors culturals, socials i econòmics de la zona. Només amb aquest reball previ es pot passar a l'elaboració i posada en marxa dels plans d'acció cultural de cada districte que han de comptar amb l'ajut econòmic del govern municipal. També, s'ha de tenir en compte que s'ha de recolzar els actors culturals que organitzen els esdeveniments per tal que es redueixin els seus impactes ambientals i es millorin els socials i econòmics positius pels barris que els acullen. En el cas concret de Lachine, es fa referència al pla d'acció 2016-2020 per fer-lo més sostenible amb mesures que van des de la reducció dels gasos d'efecte hivernacle a fer uns barris més verds passant per la preservació del patrimoni bastit i la posada en valor dels camins que voregen el riu i les seves vistes.

- **Accions per fomentar un turisme sostenible als barris culturals de la ciutat**

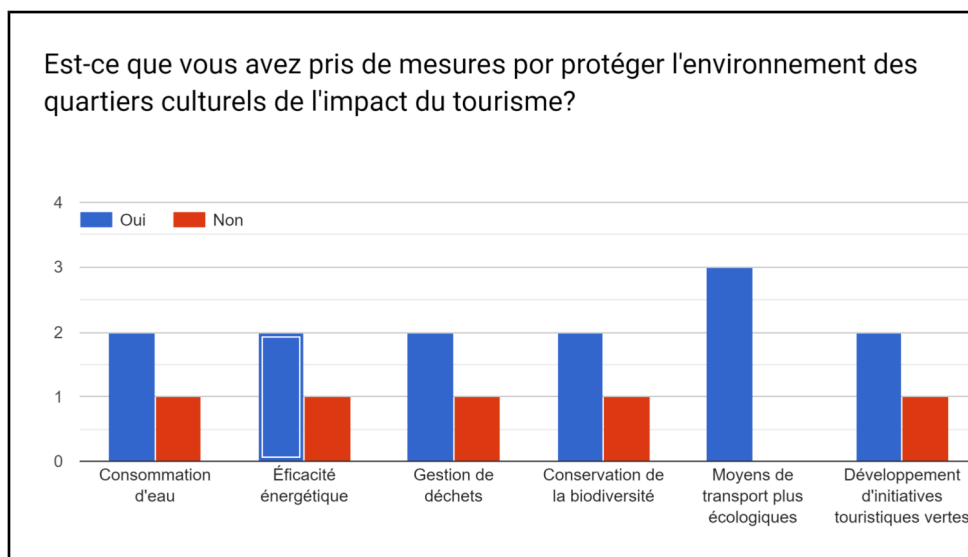
Els tres entrevistats han coincidit en que les activitats que s'organitzen als barris culturals van destinades bàsicament als locals encara que els turistes també en poden gaudir. Partint d'aquesta base, alguns entrevistats aposten per una nova aliança entre la cultura, el comerç i la gastronomia aprofitant el creixent interès que la societat mostra per aquests sectors, per crear una oferta que els lligui. Això, encoratjaria els montrealesos a ser turistes en la seva pròpia ciutat i a descobrir l'autenticitat de cada barri. També, els entrevistats apunten la necessitat de pervenir a conèixer el producte autòcton, aquell que prové de les comunitats de les Primeres Nacions i que representa

una oportunitat per comprendre la història i l'evolució dels primers pobladors d'aquelles zones i d'una altra banda, de contribuir a la seva economia i progrés social.

- **Mesures per protegir el medi ambient dels barris de l'impacte del turisme**

En aquest gràfic podem comprovar que la majoria dels entrevistats es decanten sobretot per promocionar mitjans de transport més nets i en menor mesura altres comportaments com ara l'eficàcia energètica, la gestió dels residus, el control del consum d'aigua, la conservació de la biodiversitat o la promoció d'iniciatives verdes.

Gràfic 3. Mesures mediambientals als barris culturals de Montréal



Font: Entrevista d'elaboració pròpia

- **Aspectes de la sostenibilitat cultural a tenir en compte**

Des del punt de vista de la cultura, els entrevistats destaquen la promoció de la cultura tradicional i de la identitat pròpia i la integració de les comunitats locals per millorar les seves condicions de vida. En canvi, cap d'ells considera important afavorir el contacte entre els locals i els turistes.

Gràfic 4. Aspectes de la sostenibilitat cultural als barris culturals de Montréal

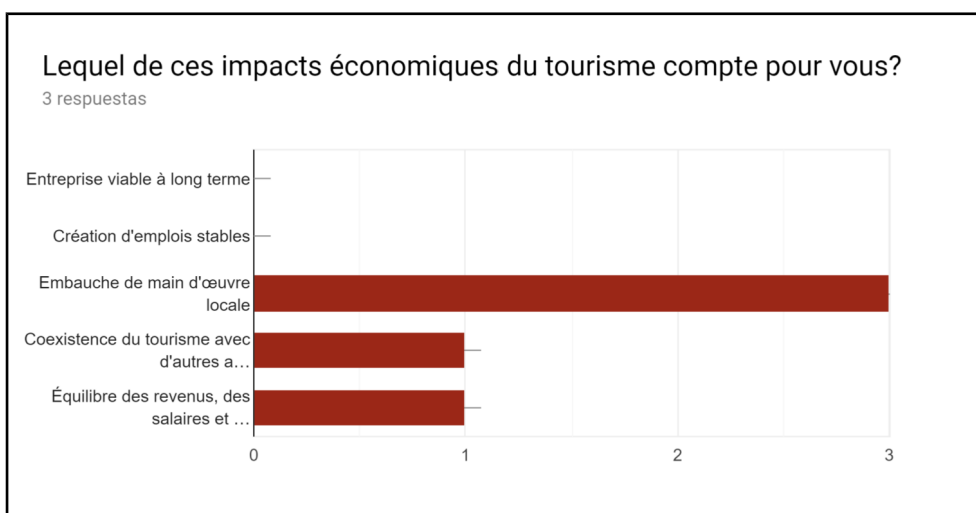


Font: Entrevista d'elaboració pròpia

- **Impactes econòmics del turisme**

Tots tres entrevistats consideren fonamental la contractació de mà d'obra local per al desenvolupament d'un turisme sostenible als barris culturals de la ciutat. Dos d'ells també creuen que s'ha d'afavorir la coexistència de l'activitat turística amb altres activitats comercials complementàries i aconseguir una distribució equitativa de beneficis i d'avantatges entre totes les parts implicades. Pel que fa a la creació d'empreses viables a llarg termini i d'ocupació estable, els entrevistats pensen que no són d'importància en els seus casos particulars.

Gràfic 5. Impactes econòmics del turisme sostenible als barris culturals de Montréal



Font: Entrevista d'elaboració pròpia

A mode de resum de les dades de les enquestes i entrevistes, puc afirmar que la cultura i la creativitat han servit per regenerar els barris de la ciutat i per posar-hi en marxa activitats culturals que van orientades bàsicament al gaudi dels ciutadans i no pas als turistes. De tota la informació recollida es desprèn la intenció d'expandir el turisme cultural de que gaudeix el centre de la ciutat als barris menys coneguts i afavorits de la ciutat, però sense cap referència al concepte de desenvolupament del turisme sostenible com a tal. Tot i això, és cert que la majoria dels districtes han posat en marxa iniciatives per a convertir els barris en espais més sostenibles des d'un punt de vista ambiental. A més, comença una nova etapa de desenvolupament d'una cultura sostenible en aquelles zones basada essencialment en l'escolta i el treball conjunt de totes les parts implicades - amb molt d'èmfasi en la participació de les entitats socials i comunitàries que allí viuen i actuen – amb la intenció de fomentar la cultura tradicional i la identitat pròpia de cada barri d'una banda, i la cohesió social de les comunitats que els integren de l'altra.

5. CONCLUSIONS

En aquest darrer apartat del meu treball, arribo a les conclusions definitives sobre el meu objecte d'estudi com a conseqüència de totes les dades recollides al llarg del procés de recerca. A continuació es podrà comprovar si he acomplert els meus objectius; si han aparegut restriccions que m'han impedit anar més enllà en el meu camp de recerca; quines són les meves aportacions a l'àmbit del turisme sostenible, quines les futures línies d'investigació que proposo i finalment, quines són les recomanacions que suggereixo a les parts interessades en la gestió dels barris culturals de la ciutat per tal de fomentar el turisme en aquelles àrees, i a més, fer-ho de forma sostenible.

5.1. Conclusions generals i específiques

Fent una revisió de tot el treball realitzat fins ara sobre l'objecte del meu estudi que es centra en com la cultura i la creativitat contribueixen a la regeneració i al desenvolupament d'un turisme sostenible als barris de la ciutat de Montréal, ara constato que només he pogut aconseguir una part del fi que em plantejava a l'inici en l'**objectiu general**: descriure i analitzar el concepte de barri cultural a la ciutat de Montréal. En canvi, m'han faltat dades per estudiar quina és l'activitat turística en aquests barris i encara més, si aquesta és o no sostenible. Així que haig d'admetre

que no puc confirmar la meua hipòtesi i que per tant, la cultura no contribueix al desenvolupament del turisme sostenible als barris de Montréal.

En relació als **objectius específics** que em vaig formular, de gairebé tots n'he obtingut una resposta. Per començar, he esbrinat quin és el paper que la cultura ocupa en el desenvolupament sostenible de la ciutat a partir de la seva adopció dels principis proposats per l'Agenda 21 de la cultura. També, he fet un examen minuciós de tot l'històric del projecte de creació de barris culturals per entendre el seu origen i la seva posada en marxa.

Seguidament, he examinat amb detall la política cultural de Montréal per al període 2017-2022 posant especial atenció en l'apartat que tracta amb els barris culturals que s'han de convertir en un exemple de cohesió social. També, he esbrinat quines són les propostes d'esmena que *Culture* i *Tourisme Montréal* suggereixen per aquesta política perseguint el desenvolupament artístic i comercial dels barris culturals.

De la mateixa manera, he pogut analitzar el darrer pla estratègic de turisme de la ciutat per conèixer la vinculació entre cultura i turisme i quina és la seva projecció en els barris culturals de la ciutat.

Pel que fa al contacte amb els experts i parts interessades en el meu objecte d'estudi, els meus intents no han estat tan fructífers com em pensava. Si bé he aconseguit entrevistar els experts que em proposava en un principi, les enquestes no han tingut les respostes que m'esperava. Així que, malauradament, no he complert aquest objectiu en la seva totalitat.

Respecte al darrer objectiu específic, traslladar el concepte de barri cultural a Badalona, s'ha reconvertit en una futura línia d'investigació ja que més que un objectiu es tracta d'un projecte en sí mateix, d'un altre treball de recerca que requereix un espai propi.

En relació als **objectius operatius**, confirmo que he trobat informació sobre les activitats que s'organitzen als barris culturals de la ciutat, la majoria d'elles part de programes de mediació cultural de Montréal. També he comprovat les iniciatives turístiques que s'ofereixen en aquelles zones i si s'adeqüen a les propostes teòriques del pla estratègic de turisme. M'ha mancat, però, l'evidència per comprovar el trasllat a

la pràctica de les iniciatives teòriques esmentades als documents oficials: quines són les activitats culturals dels barris orientades als turistes? Són activitats turístiques sostenibles? Potser perquè aquests suggeriments i iniciatives daten de l'any 2017 i són força recents, no he pogut trobar exemples d'activitats culturals que s'ofereixin als barris i que no només s'adrecin als locals, sinó que també vagin destinades a aquells turistes que cerquen noves maneres d'experimentar la ciutat i d'aproximar-se a ella.

En aquest punt, m'agradaria tornar enrere per fer referència a una de àrees temàtiques sobre les que vaig fer una petita recerca en el marc teòric del meu treball: el desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de Montréal. En la introducció a l'àrea, ja deixava clar que segons *Culture Montréal* es constata l'augment dels turistes culturals a la ciutat que buscaven integrar-se en el lloc que visitaven i barrejar-se amb els locals, apreciament tant les principals atraccions de la ciutat com la vida quotidiana als seus barris. Amb aquest motiu, aquest organisme suggeria la posada en marxa de nous projectes que milloressin l'experiència tant dels ciutadans com dels turistes a la ciutat en el que anomenava un *tourisme culturel pour tous*. Aquesta idea es repetia en algun dels articles que vaig analitzar per aquesta àrea i que vaig incloure a posteriori en la PAC 2, com ara el relacionat amb la TOHU ¹⁹. La TOHU és una petita ciutat dins d'un dels barris més desfavorits de Montréal destinada a la formació, creació i difusió de les arts que formen part del circ, i que s'ha convertit en un model de desenvolupament turístic sostenible a tot el Québec.

En relació a les enquestes i entrevistes, he elaborat dos qüestionaris en anglès i francès per recollir dades sobre la implementació dels barris culturals a la pràctica.

5.2. Limitacions

Com deia al principi de les conclusions, no he pogut aconseguir completament l'objectiu general que perseguia inicialment per falta de dades. La manca de respostes a les enquestes que vaig elaborar i enviar als districtes i associacions segurament significa que no he emprat la metodologia adequada. Això ha representat que tota la informació de què dispo es basi en l'anàlisi de contingut de la documentació recopilada i en les dades extretes de les tres entrevistes. Ni els responsables dels barris culturals, ni les entitats i associacions a les que vaig enviar aquest qüestionari

19 Veure <https://www.ledevoir.com/societe/66201/tohu-un-modele-a-suivre>

l'han respost, amb la qual cosa no puc conèixer de prop la seva opinió respecte a la creació i posada en marxa d'aquest projecte ni del progrés del turisme en aquestes zones. La recollida de dades no ha funcionat com esperava probablement per la distància a la que em trobo de la realitat del meu objecte d'estudi. Encara que el conec bé, el fet de no poder tenir accés a l'objecte de recerca, de no poder adreçar-me personalment als enquestats per poder insistir i preguntar-los directament les seves opinions, ha perjudicat la meva recerca.

Pensant en altres mètodes qualitius, crec que el **mètode de l'observació** participada m'hagués ajudat a recollir més dades, encara que aquest hagués suposat un desplaçament cap aquella ciutat per entrar en contacte amb la meva realitat d'estudi. Amb aquest mètode podria haver interaccionat tant amb els gestors dels barris culturals i dels plans d'acció cultural de la ciutat com amb els organitzadors de les activitats i els qui les gaudeixen, ja siguin locals o turistes. En cas d'haver estat allà hauria pogut seguir el procés d'implantació, posada en marxa i desenvolupament de l'activitat cultural i turística en aquells barris i respondre a totes les meves preguntes de recerca. En definitiva, la proximitat a l'objecte d'estudi hauria afavorit la meva recollida de dades.

5.3. Futures línies d'investigació

Seguint amb els objectius específics, el darrer que exposava i que vaig reformular per indicació de la meva tutora es pot convertir ara en **una futura línia d'investigació**: traslladar el concepte de districte cultural a la meva ciutat, Badalona. Molt propera a la capital catalana amb la que comparteix un passat romà, Badalona avui en dia comença a rebre més turistes precisament per la seva proximitat i la seva bona comunicació amb transport públic amb aquesta. Malauradament, però, no destaca ni pel seu patrimoni ni per la seva oferta turística. De fet, el turista només hi busca un allotjament més econòmic i de passada, gaudeix de la seva platja en temporada estiuenca. Per aquesta raó, penso que podria ser una bona idea identificar tota l'oferta cultural de la ciutat, que encara que variada ara es troba localitzada al seu centre històric, i elaborar un pla per aconseguir descentralitzar-la tenint en compte les característiques pròpies de cada districte i les entitats, associacions i organismes que allí hi treballen.

5.4. Aportació a l'àmbit del turisme sostenible

De totes maneres, considero que la recerca que he efectuat m'ha servit per a comprendre el concepte de barri cultural a Montréal, és a dir, d'on sorgeix aquesta idea, com ha estat la seva evolució des de l'any 2007, com s'ha anat incorporant a les polítiques culturals i de desenvolupament de la ciutat i com, finalment, ha fet un gir cap a la sostenibilitat incloent aspectes culturals, mediambientals i econòmics. Però quina ha estat la meva aportació a l'àmbit del turisme sostenible?

Com que al llarg d'aquests anys es posarà en marxa una nova etapa de desenvolupament cultural sostenible als barris de Montréal, amb la meua recerca he obert la porta a **noves línies d'investigació** que hauran d'estudiar, per exemple, com es durà a terme aquest projecte, què significarà per aquests barris i si les activitats que s'hi desenvolupin aniran destinades tant a locals com a turistes. Potser amb aquesta nova mirada cap a la sostenibilitat cultural, s'impulsarà el turisme en els barris més desconeguts de la ciutat i a més, es farà de manera sostenible tenint en compte aspectes socioculturals i mediambientals – que ara ja s'observen en les activitats que s'hi organitzen – però també, econòmics, que es resten a l'oblit.

També, al llarg de la recerca, he descobert una **nova relació entre cultura i turisme sostenibles**: aquella que parteix de la mediació cultural. En ciutats com Montréal, que tenen a la base del seu desenvolupament la cultura, i pretenen que aquesta arribi a tothom de forma inclusiva, creadors i ciutadans s'impliquen i participen de forma constant en la seva creació i difusió. Però no tota la població s'hi sent cridat a prendre part. Molts ciutadans troben serioses dificultats per accedir a les activitats culturals i creatives. Aleshores és quan la mediació entra en joc, una intervenció cultural que facilita un accés lliure a la cultura i un intercanvi real entre artistes professionals i ciutadans, que esdevenen actors i espectadors al mateix temps. Aquestes estratègies d'acció cultural no són noves a Montréal però per què no s'obren als turistes? Per què aquells qui visiten un país i busquen un altre tipus d'experiències que els satisfacin interiorment no poden participar en elles? O aquells, que en tant que turistes, tenen alguna discapacitat però volen gaudir de l'entorn cultural d'una manera adequada a les seves possibilitats? Proposo doncs, que aquestes accions que afavoreixen una diversitat de formes d'expressió cultural i de participació a la vida cultural, i que van destinades als públics locals i als sectors artístics i culturals esdevinguin activitats turístiques sostenibles orientades al nou perfil de turista sorgit recentment i a persones

amb discapacitats diverses És un nou lligam entre mediació cultural i turisme que descansa sobre les bases de la sostenibilitat, i que està encara per desenvolupar.

5.5. Proposta de creació d'un producte turístic sostenible

A partir d'aquesta recerca, també proposo la creació d'un producte turístic sostenible que pot contribuir al desenvolupament d'aquest tipus de turisme en els barris culturals de la ciutat. Es tracta d'una **aplicació anomenada «La Culture dans la paume de ta main» «Culture in the palms of your hands»**, o en català, «La cultura al teu palmell», i que aniria adreçada tant a locals com a turistes. L'App tindria les següents característiques:

- √ Gratuïta
- √ Ús global
- √ Disponible per a IOS i Android en dues llengües inicialment, anglès i francès
- √ Buscador
- √ Geolocalitzador
- √ Possibilitat de fer reserves i compres
- √ Galeria d'imatges
- √ Informació sobre horaris
- √ Mapes interactius

Tenint com a base la ciutat de Montréal, l'aplicació donaria a conèixer a tots els seus usuaris les diferents activitats culturals que tenen lloc a cadascun dels 19 districtes de la ciutat per tal de fomentar-ne la seva participació en elles. L'App comptaria amb els següents apartats:

- Compres – Passeja't per les artèries comercials dels barris i no et perdis els comerços locals i els productes de proximitat.
- Esdeveniments i festivals – Montréal és la ciutat dels festivals, però els has vist tots? Recorre els diferents barris i pren nota de tots els esdeveniments que s'hi organitzen.

-
- Experiències autòctones – Esbrina qui foren els primers habitants de la ciutat i quines són les seves tradicions i costums. Entra en contacte amb les Primeres Nacions!
 - Museus – Art, història, passat i present als museus, galeries i exposicions d'artistes locals als barris de la ciutat.
 - Patrimoni i arquitectura – Descobreix els edificis singulars de cada barri, els nous i els antics, i entendràs la història de la ciutat.
 - Rutes inclusives – No et quedis a casa i descobreix el teu barri amb els cinc sentits! Itineraris adaptats, amb intèrprets del llenguatge de signes i material adaptat per a la millora de la mobilitat durant la ruta.
 - Gastronomia – Tasta els sabors multiculturals de Montréal. Et sorprendran!
 - Participa en aquestes activitats – Educatives (tallers, cursos), creatives (fes estades amb artistes locals, participa en activitats als seus tallers...) o *performances* (pren part en concerts, en experiències escèniques...)
 - Com arribar a – Escull la manera més ràpida per arribar a cada barri. Aquí trobaràs tots els mitjans de transport que et porten a les teves activitats preferides.

Aquesta aplicació també tindria un accés directe a les **xarxes socials** més conegudes, com ara *Facebook*, *Twitter*, *Instagram*, on els usuaris podrien penjar els seus comentaris i valoracions sobre les activitats realitzades.

Per finalitzar, l'App permetria **calcular quin és l'impacte ambiental** - la petjada de carboni - de les activitats realitzades pels usuaris. Fent un càlcul de la distància recorreguda i el medi de transport emprat per arribar a l'activitat escollida, s'intentaria conscienciar els usuaris de la necessitat de reduir les despeses excessives i menar una vida més verda.

5.6. Recomanacions

Per concloure, voldria afegir unes recomanacions destinades als gestors de la destinació turística, *Tourisme Montréal*, que són fruit de la meua recerca sobre els barris culturals i el desenvolupament del turisme sostenible en ells. Després de consultar la seva pàgina web, de llegir el seu pla que posiciona el turisme com el motor

econòmic clau per a la ciutat, i de consultar les seves orientacions estratègiques per al 2014-2018, m'he adonat que la seva estratègia es basa en el desenvolupament del turisme cultural a la ciutat i als seus barris però que no es fa referència en cap moment al desenvolupament del turisme sostenible en aquests espais. Per aquest motiu, i per a que la sostenibilitat no es quedés en l'àmbit mediambiental, els proposaria en relació als barris culturals:

- Elaborar un pla de desenvolupament de turisme sostenible a la ciutat en el que es dediqués un apartat a la seva implementació als barris culturals, tenint en compte la personalitat i el caràcter propi de cadascun d'ells.
- Dissenyar una campanya de màrqueting a nivell local i internacional per donar a conèixer les activitats culturals, esdeveniments o festivals sostenibles que s'organitzen a tota la ciutat, sobretot d'aquells que tenen lloc als barris menys coneguts de Montréal.
- Estimular el turisme cultural amb la creació de nous productes culturals sostenibles de caràcter turístic com ara rutes i itineraris als barris de la mà dels locals per conèixer de prop els seus veïns i descobrir la seva quotidianitat o visites als tallers de creadors, artistes o artesans locals per posar en valor el disseny local. No podrien faltar tampoc els tastos de productes locals als mercats de barri o fins i tot la possibilitat de gaudir d'algun àpat amb una família del veïnat.
- Crear una oferta de productes turístics sostenibles autòctons, relacionats amb la història, la cultura i el desenvolupament de les anomenades «Primeres Nacions», les tribus originàries del país que es troben repartides per diferents indrets. Aquestes experiències podrien proporcionar tant a locals com a turistes unes vivències singulars, que a la mateixa vegada aportarien beneficis econòmics i socials als pobles autòctons.

Amb aquests suggeriments, es posa èmfasi en la necessitat d'estimular de forma sostenible la vitalitat cultural dels barris que conformen la ciutat a través d'una oferta cultural i creativa àmplia i diversa, arrelada al seu entorn, oberta a tota la comunitat i als turistes i basada en els tres eixos de la sostenibilitat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BIBLIOGRAFIA

Agenda 21 for Culture: Culture Fourth Pillar of Sustainable Development.

Recuperat de

<http://ville.montreal.qc.ca/culture/en/agenda-21-culture-culture-fourth-pillar-sustainable-development>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

ACT - Artistes Citoyens en Tournée.

Recuperat de <http://act-tour.org/>

[Darrera consulta: 6 de desembre de 2018]

Charlton, M., Barndt, D., Dennis, K. i Donegan, R. (2013). *Transforming communities through the Arts: A Study of three Toronto Neighbourhoods*. Toronto: Toronto Arts Foundation. Recuperat de <https://torontoartsfoundation.org/research/reports-and-publications/pages/project-1>

[Darrera consulta: 16 de novembre de 2018]

Collège La Salle Montréal. Centre de documentation.

Recuperat de <https://centredoc.clasalle.com/ressources-par-programmes-tourisme>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Conseil québécois d'événements écoresponsables.

Recuperat de <https://evenementecoresponsable.com/>

[Darrera consulta: 8 de desembre de 2018]

Culture 21: Agenda 21 de la culture.

Recuperat de <http://agenda21culture.net/fr>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Culture Montréal. (2011). *Les Quartiers culturels- document d'orientation 2011*.

Recuperat de <http://ville.montreal.qc.ca/culture/projet-de-mise-en-oeuvre-des-quartiers-culturels>

[Darrera consulta: 20 de desembre de 2018]

Culture Montréal. *Mémoire sur le projet du Politique de développement 2017-2022 de la Ville de Montréal*. Recuperat de

https://culturemontreal.ca/wp-content/uploads/2017/07/M%C3%A9moire-de-Culture-Montr%C3%A9al_projet-de-Politique-culturelle-de-la-Ville-de-Montr%C3%A9al_mars-2017.pdf

[Darrera consulta: 16 de novembre de 2018]

Culture Montréal. (2013). *Plan de mise en œuvre des Quartiers culturels 2013*.

Recuperat de <http://ville.montreal.qc.ca/culture/projet-de-mise-en-oeuvre-des-quartiers-culturels>

[Darrera consulta: 20 de desembre de 2018]

Culture Montréal. *Quartiers Culturels*. Recuperat de <https://culturemontreal.ca/grand-dossier/quartiers-culturels/>

[Darrera consulta: 15 de novembre de 2018]

Culture Montréal. (2017). *26 propositions pour poursuivre le déploiement de Montréal comme métropole culturelle inclusive, créative et durable*.

Recuperat de <https://culturemontreal.ca/wp-content/uploads/2017/08/26-propositions-Elections-municipales-2017-Culture-Montr%C3%A9al.pdf>

[Darrera consulta: 22 de desembre de 2018]

Destinations.

Recuperat de <http://www.desti-nations.ca/>

[Darrera consulta: 10 de desembre de 2018]

Drouin, M. (2007). Sauver le patrimoine par l'action associative. Oui, mais peut-elle proposer un produit touristique de qualité?. *Téoros: revue de recherche en tourisme*, 26(1), 67-70. Recuperat de <https://journals.openedition.org/teoros/2832>

[Darrera consulta: 10 de desembre de 2018]

Dumas, Y, i Subercaseaux, M. (2011). *Le Quartier des spectacles de Montréal, au coeur du développement culturel québécois*. Paris: Icomos. Recuperat de

http://openarchive.icomos.org/1266/1/III-2-Article11_Dumas_Subercaseaux.pdf

[Darrera consulta: 14 de novembre de 2018]

Faire Montréal. *Montréal à pied*.

Recuperat de <https://fairemtl.ca/fr/montreal-pied>

[Darrera consulta: 21 de desembre de 2018]

Festival International de Jazz de Montréal.

Recuperat de <https://www.montrealjazzfest.com/>

[Darrera consulta: 20 de desembre de 2018]

Goldberg-Miller, Sh. i Heimlich, J. (2016). Creatives' expectations: The role of supercreatives in cultural districts. *Cities, Elsevier*, 62,120-130. Recuperat de

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275116309477>

[Darrera consulta: 17 de novembre de 2018]

Guinard, P i Margier, A. (2018). Art as a new urban norm: Between normalization of the City through art and normalization if art through the City in Montréal and Johannesburg.

Cities, Elsevier, 77, 13-20. doi:10.1016/j.cities.2017.04.018

[Darrera consulta: 15 de novembre de 2018]

La métropole au fil d'eau.

Recuperat de <http://mfe.vivacites-idf.org/>

[Darrera consulta: 18 de desembre de 2018]

Lefebvre, M. (20 de febrer de 2012). Quartiers culturels: enjeux, défis et réalités.

Culture pour tous. Recuperat de <https://www.culturepourtous.ca/professionnels-de-la-culture/mediation-culturelle/ressources/articles/quartiers-culturels-enjeux-defis-et-realites/>

[Darrera consulta: 13 de novembre de 2018]

Lussier, Martin. (2015). Le quartier comme production culturelle: du développement économique municipal au développement culturel des quartiers à Montréal. *Canadian Journal of Communication*, 40(2), 315-322. Recuperat de

<https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/2842/2561>

[Darrera consulta: 13 de novembre de 2018]

Mercier, G. (2008). Dimensión cultural de la renovación urbana. Un análisis retórico del urbanismo contemporáneo. *Investigación y desarrollo*, 16(1), 83-117. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3685302>

[Darrera consulta: 16 de novembre de 2018]

Montréal, métropole culturelle.

Recuperat de <http://ville.montreal.qc.ca/culture/>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Montréal, métropole culturelle. (2010). *Plan stratégique du tourisme culturel*.

Recuperat de

<http://ville.montreal.qc.ca/culture/plan-strategique-du-tourisme-culturel>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Montréal, métropole culturelle. (2017). *Politique du développement culturel 2017-2022*.

Recuperat de

<http://ville.montreal.qc.ca/culture/politique-de-developpement-culturel-2017-2022>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Pilati, T. i Tremblay, D. (2007). Cité créative et District culturel; une analyse des thèses en présence. *Géographie, économie, société*, 9(4), 381-401. Recuperat de

https://ges.revuesonline.com/gratuit/GES-Vol9-4_02Pilati.pdf

[Darrera consulta: 16 de novembre de 2018]

Tourisme Montréal.

Recuperat de <https://www.mtl.org/fr>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Tourisme Montréal. (2014). *Développement du Tourisme Culturel à Montréal*.

Stratégies et actions 2014-2017. Recuperat de

http://ville.montreal.qc.ca/culture/sites/ville.montreal.qc.ca.culture/files/plan_tourisme_culturel_14-17.pdf

[Darrera consulta: 20 de desembre de 2018]

Tourisme Montréal. (2014). *Plan Vert de l'industrie touristique montréalaise*.

Recuperat de <https://membres.tourisme->

[montreal.org/fichiers/Docs/Durable_TourismeMontreal_21.02.2014.pdf](https://membres.tourisme-montreal.org/fichiers/Docs/Durable_TourismeMontreal_21.02.2014.pdf)

[Darrera consulta: 17 de desembre de 2018]

Tourisme Montréal. (2017). *Sondage sur l'expérience des touristes à Montréal. Clientèles d'agrément et affaires. Rapport final-édition 2016*.

Recuperat de <http://www.octgm.com/toolkit/fr/statistiques/sondage-annuel-experience-touristes-rapport-final-2016.pdf>

[Darrera consulta: 15 de desembre de 2018]

Tourisme Montréal. *Sustainable Development*.

Recuperat de <https://www.mtl.org/en/Green-practices>

[Darrera consulta: 17 de desembre de 2018]

Tremblay, M. (16 d'octubre de 2004). TOHU – Un modèle à suivre. *Le Devoir*.

Recuperat de <https://www.ledevoir.com/societe/66201/tohu-un-modele-a-suivre>

[Darrera consulta: 17 de novembre de 2018]

Ville de Montreal. Culture. (2013). *Implementation Plan for Cultural Quarters*.

Recuperat de <http://ville.montreal.qc.ca/culture/en/implementation-plan-cultural-quarters>

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Ville de Montréal. Développement durable. (2016). *Montréal durable 2016-2020*.

Recuperat de

<http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?>

[_pageid=7017.70777573&_dad=portal&_schema=PORTAL](http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7017.70777573&_dad=portal&_schema=PORTAL)

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Ville de Montréal. Développement durable. *Programme Quartiers 21*.

Recuperat de

<http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?>

[_pageid=7017.88529586&_dad=portal&_schema=PORTAL](http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7017.88529586&_dad=portal&_schema=PORTAL)

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Ville de Montréal. Direction de la culture et du patrimoine. (2011). *Cultural Quarters*.

Recuperat de

http://ville.montreal.qc.ca/culture/sites/ville.montreal.qc.ca/culture/files/quartiers_culturels_ang_2011.pdf

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Ville de Montréal. (2011). *Les quartiers culturels. Document d'orientation présenté devant la Commission sur la culture, le patrimoine et les sports*. Montréal: Direction de la culture et patrimoine. Recuperat de

http://ville.montreal.qc.ca/culture/sites/ville.montreal.qc.ca/culture/files/docume1_0.pdf

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Ville de Montréal. (2016). *Montréal durable 2016-2020. Ensemble pour une métropole durable*. Recuperat de

https://ville.montreal.qc.ca/pls/portal/docs/PAGE/d_durable_fr/media/documents/plan_montreal_durable_2016_2020.pdf

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

Ville de Montréal. *Promenades urbaines*.

Recuperat de

http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=7377,122011604&_dad=portal&_schema=PORTAL

[Darrera consulta: 15 de desembre de 2018]

Ville de Montréal. Service de la Culture.

Recuperat de

http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=5798,141981354&_dad=portal&_schema=PORTAL

[Darrera consulta: 20 de novembre de 2018]

ANNEXOS

Annex I

Guió de l'enquesta enviada als districtes

11/1/2019

Sustainable tourism in cultural quarters of Montréal - Tourisme durable aux quartiers culturels de Montréal

Sustainable tourism in cultural quarters of Montréal - Tourisme durable aux quartiers culturels de Montréal

The purpose of this survey is to gather information about the development of sustainable tourism in the cultural quarters of Montréal. This will help my research to better understand how culture and creativity contribute to regenerate and develop tourism in the cultural quarters of the city.

* Required

1. Email address *

2. What is the name of your district? *

3. How many cultural quarters does your district include? *

4. Your name and responsibility

5. Your email address

Culture and Creativity in the quarters of your district

The following questions are designed to show how the project of cultural quarters is implemented in your district

6. Tick those activities related to culture and creativity available in your cultural quarters *

Check all that apply.

	Column 1
Shows and exhibitions	<input type="checkbox"/>
Cultural tours	<input type="checkbox"/>
Festivals and events	<input type="checkbox"/>
Cultural/recreational activities	<input type="checkbox"/>
Museums	<input type="checkbox"/>
Cultural centres	<input type="checkbox"/>
Libraries	<input type="checkbox"/>

7. Do neighbours usually engage in these activities? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
Never take part	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	Always

https://docs.google.com/forms/d/1BuG9L9zSWRyHAZjJKhIHKWdlbLdRe_CCTE5kn6Eowo/edit

1/4

8. Are cultural quarters in your district adapted to the local character of the neighbourhoods? *

Check all that apply.

- Yes
 No
 I am not sure

9. Culture in the cultural quarters of my district has contributed to *

Mark only one oval per row.

	Yes	No
Reuse of vacant spaces or buildings	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Greening of quarter area	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Enhancement of public places	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Improvement of neighbours living conditions	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Integration of the whole community	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Urban regeneration of the area	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Growth of cultural activities in the quarter	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Rise in the number of tourists that visit the district	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

10. How is your district implementing a sustainable cultural development in cultural quarters? *

Mark only one oval.

- Listening to citizens' proposals
 Interacting with cultural associations, community groups, economic and industrial circles of the quarter
 Promoting small cultural production sites such as cinemas, cultural cafés, clubs...
 Supporting public art installations
 Fostering a community table to implement a cultural action plan in the different quarters of the district

SUSTAINABLE TOURISM IN CULTURAL QUARTERS

This part of the survey focuses on the development of sustainable tourism in the cultural quarters of your district that takes into account its economic, sociocultural and environmental impacts.

11. Do you promote tourism in the cultural quarters of your district? *

Check all that apply.

- Yes
 No
 We are not interested in tourism

12. What activities does cultural quarters in your district offer to tourists? **Mark only one oval.*

- Tangible and intangible heritage
- Municipal cultural facilities such as libraries, cultural centres, sports centres...
- Public art in the streets
- Artists studios and workshops
- Museums
- Cultural program around the year: festivals, concerts, theater, culture days...
- Commercial activity

13. Do you measure the environment impact of tourists? **Mark only one oval.*

- Water consumption
- Waste management
- Conservation of biodiversity
- Energy efficiency
- Encouraging active means of transportation
- Promoting green initiatives

14. What of these sociocultural factors of tourism do you foster? **Mark only one oval.*

- Conservation of historical heritage
- Encouragement of traditional cultural values and identity
- Multicultural tolerance and support to mutual understanding
- Local revenue generation
- Integration of local communities in order to improve their living conditions
- Fostering contact between locals and tourists

15. Which of these economic impacts of tourism matter to you? **Mark only one oval.*

- Long-term viable business
- Balanced income, wages and benefits for all stakeholders
- Creation of steady jobs
- Hiring of local labor
- Coexistence of tourism with other complementary business activities
- Equal and wider distribution of benefits and taxes

16. Thank you for agreeing to participate in this survey. It will contribute to my master's thesis on Sustainable Tourism at the Open University of Catalonia *

Annex II

Còpia de l'enquesta traduïda al català

17/1/2019

Turisme sostenible als barris culturals de Montréal

Turisme sostenible als barris culturals de Montréal

L'objectiu d'aquesta enquesta és aconseguir informació sobre el desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals de Montréal. Els resultats obtinguts em permetran comprendre com la cultura i la creativitat contribueixen a la regeneració i a la promoció d'aquest tipus de turisme als barris culturals de la seva ciutat.

* Required

1. Com es diu el seu districte? *

2. Quants barris culturals conté el seu districte? *

3. Em pot facilitar el seu nom i el seu càrrec?

4. Em pot proporcionar el seu correu electrònic?

Cultura i creativitat als barris del seu districte

Les següents preguntes em mostraran com el projecte dels barris culturals s'està implementant al seu districte.

5. Marqui aquelles activitats relacionades amb la cultura i la creativitat que estiguin disponibles al seu districte *

Mark only one oval.

- Espectacles i exposicions
- Rutes culturals
- Festivals i esdeveniments
- Activitats culturals i d'oci
- Museus
- Centres culturals
- Biblioteques

6. Els veïns prenen part en aquestes activitats? *

Mark only one oval.

- | | | | | | | |
|-------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|----------------------|
| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | |
| Mai hi participen | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | Sempre hi participen |

7. S'adapten els barris culturals del seu districte al caràcter local dels seus ciutadans? **Check all that apply.*

- Sí
- No
- No estic segur

8. La cultura als barris culturals del seu districte ha contribuït a: **Mark only one oval.*

- Reutilització dels espais o edificis buits
- Fer un barri més verd
- Millora de les condicions de vida dels seus ciutadans
- Integració dels ciutadans de diferents orígens en una mateixa comunitat
- Regeneració urbana dels barris
- Augment de les activitats culturals als barris
- Creixement del nombre de turistes que visiten el districte

9. Com s'està implementant el desenvolupament cultural sostenible als barris del seu districte? **Mark only one oval.*

- Escollint les propostes ciutadanes
- Interactuant amb les associacions culturals, entitats comunitàries i cercles econòmics i industrials dels barris
- Promovent petits espais de producció cultural com ara cinemes, cafès culturals, clubs...
- Donant suport a les instal·lacions d'art públic
- Fomentant trobades comunitàries per elaborar un pla d'acció cultural als diferents barris del districte

Turisme sostenible als barris culturals

Aquesta part de l'enquesta es centra en el desenvolupament del turisme sostenible als barris culturals del seu districte, que té en compte aspectes econòmics, socioculturals i mediambientals de la zona.

10. Es promou el turisme als barris culturals del seu districtes? **Check all that apply.*

- Sí
- No
- No estem interessats en el turisme

17/1/2019

Turisme sostenible als barris culturals de Montréal

11. Quines activitats ofereixen els barris culturals del seu districte als turistes? *

Mark only one oval.

- Patrimoni tangible i intangible
- Equipaments municipals com les biblioteques, centres culturals, complexos esportius...
- Art públic als carrers de la ciutat
- Tallers i estudis d'artistes oberts
- Museus
- Programa cultural anual amb festivals, concerts, teatre, dies culturals...
- Activitat comercial i compres

12. Quines d'aquestes pràctiques tenen en compte per mesurar l'impacte mediambiental dels turistes al seu districte? *

Mark only one oval.

- Consum d'aigua
- Tractament dels residus
- Conservació de la biodiversitat
- Eficiència energètica
- Foment de mitjans de transport actius
- Promoció d'iniciatives verdes

13. Quins d'aquests factors socioculturals del turisme s'encoratgen al seu districte? *

Mark only one oval.

- Conservació del patrimoni històric
- Foment dels valors culturals tradicionals i de la identitat pròpia
- Tolerància multicultural i recolçament a la comprensió mútua entre tots els ciutadans
- Generació d'ingressos locals
- Integració de les comunitats locals per a millorar les seves condicions de vida
- Promoció del contacte entre locals i turistes

14. Quins impactes econòmics del turisme són importants per al seu districte? *

Mark only one oval.

- Negocis rendibles a llarg termini
- Ingressos, salaris i beneficis repartits de forma equitativa entre totes les parts interessades
- Creació de treball estable
- Contractació de mà d'obra local
- Coexistència del turisme amb altres activitats complementàries
- Redistribució equitativa dels beneficis i de les taxes

15. Gràcies per accedir a participar en aquesta enquesta que contribuirà a l'elaboració del meu treball de final de màster sobre Turisme Sostenible a la UOC.

Annex III

Guió de l'entrevista enviada als experts

11/1/2019

Tourisme durable aux quartiers culturels de Montréal

Tourisme durable aux quartiers culturels de Montréal

Merci d'avance de participer à cette courte interview, qui fait partie de ma thèse sur le tourisme durable à l'Open University of Catalonia à Barcelone. L'objectif de cet entretien est de recueillir des informations pratiques et réelles sur la mise en œuvre du projet de quartiers culturels dans la ville de Montréal et voir s'il est possible d'exporter ce modèle dans ma ville natale, Badalona, dans la région métropolitaine de Barcelone.

* Required

1. Email address *

Tourisme dans le quartiers culturels de Montréal

2. Comment est-ce que la culture et la créativité ont contribué à la transformation des quartiers culturels? Question de suivi: Pouvez-vous m'indiquer quelques changements? *

3. De la même façon, comment est-ce qu'elles ont encouragé le tourisme aux quartiers culturels? Question de suivi: Est-ce que vous pourriez me citer des vrais exemples?

4. Quelles sont les activités destinées aux touristes dans les quartiers culturels? *

11/1/2019

Tourisme durable aux quartiers culturels de Montréal

5. Quels sont les quartiers culturels les plus visités par les touristes? Question de suivi: S'intéressent-ils aussi aux moins connus? *

Développement de la culture et du tourisme durable aux quartiers

6. Quelles initiatives proposez-vous pour développer des quartiers culturels durables? Question de suivi: Ont-ils déjà été lancés? *

7. Quelles sont les actions pour encourager du tourisme durable aux quartier culturels?

8. Est-ce que vous avez pris de mesures por protéger l'environnement des quartiers culturels de l'impact du tourisme? *

Mark only one oval per row.

	Oui	Non
Consommation d'eau	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Efficacité énergétique	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Gestion de déchets	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Conservation de la biodiversité	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Moyens de transport plus écologiques	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Développement d'initiatives touristiques vertes	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>


9. Du point de vue de la culture, vous faites attention à... **Mark only one oval.*


- Conservation du patrimoine historique
- Promotion de la culture traditionnelle et la propre identité
- Tolérance multiculturelle et soutien à la compréhension mutuelle
- Intégration des communautés locales pour améliorer leurs conditions de vie
- Favoriser le contact entre locaux et touristes
- Génération de revenus locaux.

10. Lequel de ces impacts économiques du tourisme compte pour vous? **Mark only one oval.*

- Entreprise viable à long terme
- Création d'emplois stables
- Embauche de main d'œuvre locale
- Coexistence du tourisme avec d'autres activités commerciales complémentaires
- Équilibre des revenus, des salaires et des avantages pour toutes les parties prenantes

11. Merci d'avoir pris le temps de faire partie de cette recherche. J'apprécie vos réponses qui vont m'aider à finir ma thèse, et à apprendre de votre modèle des quartiers culturels.

 Send me a copy of my responses.

Powered by
 Google Forms

Annex IV

Transcripcions i traducció al català de les entrevistes realitzades als experts

TRANSCRIPCIÓ ENTREVISTA 1

Entrevista realitzada al **director de continguts i programació de l'organització *Culture Montréal***, un reagrupament independent que engloba tots aquells ciutadans, experts i membres de diferents sectors que reconeixen el rol fonamental que la cultura juga en el progrés de la ciutat.

TURISME SOSTENIBLE ALS BARRIS CULTURALS DE MONTRÉAL

Agraïxo per endavant la seva participació en aquesta entrevista que forma part del meu treball de fi de màster sobre el turisme sostenible a la Universitat Oberta de Catalunya. El seu objectiu es basa en recollir informacions pràctiques i reals sobre la posada en marxa dels barris culturals a la ciutat de Montréal i comprovar si aquest model es pot exportar a d'altres ciutats com ara la meva ciutat natal, Badalona que es troba a l'àrea metropolitana de Barcelona.

1. Turisme als barris culturals de Montréal

a) Com han contribuït la cultura i la creativitat a la transformació dels barris culturals de la ciutat? Pregunta de seguiment: Em pot indicar alguns dels canvis que s'han produït?

Per a nosaltres, les arts i la cultura serveixen per a crear un vincle social, són uns instruments d'expressió de la identitat col·lectiva, que és clau per al desenvolupament cultural de Montréal a nivell local. Des d'aquest punt de vista, els barris de Montreal són un veritable denominador territorial on es viu i on té lloc el *vivre-ensemble*, on es produeixi la veritable cohesió social.

Amb aquest objectiu s'estan posant en marxa accions que ofereixen a la població de Montreal una oferta cultural de proximitat de qualitat i fomenten la participació cultural dels ciutadans en el desenvolupament i la millora del seu entorn vital. Els objectius generals derivats d'aquesta visió consisteixen a consolidar i desenvolupar espais culturals urbans singulars i multifacètics, i destacar la riquesa patrimonial, artística, arquitectònica, natural, comercial i etnocultural dels barris de Montréal, tot amb la col·laboració dels districtes i de tots els actors locals de diferents àmbits d'activitat.

b) De la mateixa manera, com han ajudat la cultura i la creativitat a promoure el turisme als barris culturals? Pregunta de seguiment: Em pot citar alguns exemples reals?

El que volem és que la cultura contribueixi a desenvolupar un turisme cultural als barris que estigui orientat tant als montrealesos com als turistes, que encoratgi els primers a ser turistes a la seva pròpia ciutat. Estem parlant de desenvolupar, intensificar i posar en valor l'oferta dels barris culturals, dels festivals, dels museus, de l'art públic del disseny, del patrimoni religiós. És a dir, de promoure un turisme cultural entre ciutadans i forasters que també posi èmfasi en el turisme cultural autòcton.

c) Quines són les activitats dels barris culturals orientades als turistes?

De fet, no hi ha activitats només destinades als turistes. Podríem dir que aquests poden gaudir de les mateixes activitats que van orientades als ciutadans locals, que van des d'espectacles de dansa contemporània al carrer a aplicacions per fer un passeig audioguiat al llarg de la Rivière des Prairies, que ens proporciona una experiència sensorial única i que despertarà el nostre interès per l'ecologia sonora dels marges del riu i del passat històric de la ciutat.

(<http://montreal.mediationculturelle.org/ecoutez-la-ville-avec-audiotopie-2/>).

d) Quins són els barris culturals més visitats pels turistes? Pregunta de seguiment: S'interessen els turistes pels barris menys coneguts de la ciutat?

El *Quartier des spectacles* continua essent el més visitat pels turistes, però amb les noves accions que estem duent a terme a la resta de barris, esperem que en els propers anys els turistes també hi arribin i els descobreixin, perquè cadascun d'ells té la seva pròpia personalitat, el seu propi caràcter i identitat.

2. Desenvolupament de la cultura i del turisme sostenible als barris culturals de Montréal

a) Quines iniciatives proposa vostè o la seva organització per al desenvolupament dels barris culturals sostenibles? Pregunta de seguiment: Ja s'estan posant en marxa?

Abans de proposar qualsevol iniciativa, primer hem de conèixer la realitat dels barris, saber quines són les seves dinàmiques, els seus ritmes i maneres de fer, i les de tots els ciutadans que hi viuen. Aquesta és la base per a un desenvolupament cultural sostenible dels barris, comprendre'ls. Així proposem diverses iniciatives que s'han

d'anar desenvolupant al llarg d'aquests anys en la política cultural de la *Ville de Montréal* entre el 2017 i el 2022 que passen sobretot per a que el govern de la ciutat ajudi econòmicament els districtes a posar en marxa els seus plans d'acció cultural, s'escoltin les veus dels ciutadans i les opinions dels sectors culturals, sociocomunitaris i econòmics de cada barri per tal d'arribar a un acord en el seu desenvolupament cultural, i que el govern local també ajudi les petites empreses privades de difusió de la cultura.

b) Quines accions s'estan duent a terme per a promoure el turisme sostenible als barris culturals de la ciutat?

Una nova aliança entre la cultura, el comerç i la gastronomia aprofitant un creixent interès de la societat per una millor alimentació, pels mercats públics, per l'agricultura urbana i els nous cafès i bars locals. Seria una bona manera de que els montrealesos fossin turistes a la seva pròpia ciutat. A la vegada, també es tracta d'una forma d'oferir als turistes una experiència diferent que mostri l'autenticitat de cada barri. A més, seria interessant apostar també pel producte autòcton, posant en marxa projectes com ara l'anomenat DestiNATIONS.

c) Quines d'aquestes mesures han pres vostè o la seva organització per protegir el medi ambient dels barris de l'impacte del turisme? (Marqui les opcions correctes per a vostè)

	Control del consum d'aigua
	Reducció del consum d'energia
	Gestió de residus
√	Conservació de la biodiversitat
√	Promoció de mitjans de transport més nets
√	Desenvolupament d'iniciatives verdes

d) Des del punt de vista de la cultura, vostè o la seva organització tenen en compte:

(Marqui les opcions correctes per a vostè)

√	Conservació del patrimoni històric
√	Promoció de la cultura tradicional i de la identitat pròpia
√	Tolerància multicultural i enteniment mutu
√	Integració de les comunitats locals per millorar les seves condicions de vida
	Afavoriment del contacte entre els locals i els turistes
	Generació de beneficis locals

e) Quin d'aquests impactes econòmics del turisme té importància per a vostè o per a la seva organització? (Marqui les opcions correctes per a vostè)

	Negocis viables a llarg termini
	Creació d'ocupació estable
√	Contractació de mà d'obra local
√	Coexistència del turisme amb altres activitats comercials complementàries
	Equilibri dels beneficis, dels salaris i dels avantatges per a totes les parts implicades

Li agraeixo la seva participació en aquesta entrevista que contribuirà a l'elaboració del meu treball de final de màster i a una millor comprensió del model de barri cultural de la seva ciutat.

TRANSCRIPCIÓ ENTREVISTA 2

Entrevista realitzada a la **directora general del *Conséil Québécois des événements écoresponsables***, organisme que facilita i promou l'organització d'esdeveniments sostenibles i eco-responsables al Québec.

TURISME SOSTENIBLE ALS BARRIS CULTURALS DE MONTRÉAL

Agraeixo per endavant la seva participació en aquesta entrevista que forma part del meu treball de fi de màster sobre el turisme sostenible a la Universitat Oberta de Catalunya. El seu objectiu es basa en recollir informacions pràctiques i reals sobre la posada en marxa dels barris culturals a la ciutat de Montréal i comprovar si aquest model es pot exportar a d'altres ciutats com ara la meva ciutat natal, Badalona que es troba a l'àrea metropolitana de Barcelona.

1. Turisme als barris culturals de Montréal

a) Com han contribuït la cultura i la creativitat a la transformació dels barris culturals de la ciutat? Pregunta de seguiment: Em pot indicar alguns dels canvis que s'han produït?

No hi ha resposta.

b) De la mateixa manera, com han ajudat la cultura i la creativitat a promoure el turisme als barris culturals? Pregunta de seguiment: Em pot citar alguns exemples reals?

No hi ha resposta

c) Quines són les activitats dels barris culturals orientades als turistes?

No hi ha resposta

d) Quins són els barris culturals més visitats pels turistes? Pregunta de seguiment: S'interessen els turistes pels barris menys coneguts de la ciutat?

No hi ha resposta

2. Desenvolupament de la cultura i del turisme sostenible als barris culturals de Montréal

a) Quines iniciatives proposa vostè o la seva organització per al desenvolupament dels barris culturals sostenibles? Pregunta de seguiment: Ja s'estan posant en marxa?

Quant als esdeveniments, la nostra missió és donar suport als actors clau de l'àrea d'esdeveniments per reduir els impactes ambientals i millorar l'impacte social i econòmic positiu dels esdeveniments. Aquesta és per a nosaltres la millor manera d'organitzar esdeveniments sostenibles que poden contribuir a la sostenibilitat dels barris culturals.

b) Quines accions s'estan duent a terme per a promoure el turisme sostenible als barris culturals de la ciutat?

En el nostre cas, en l'organització d'esdeveniments ecoresponsables als barris de la ciutat dels que poden gaudir turistes i locals, posem atenció en aquests aspectes:

- Reduir l'impacte ambiental dels esdeveniments, en particular mitjançant una millor gestió de l'energia i materials residuals
- Desenvolupar hàbits de gestió basats en els principis del desenvolupament sostenible
- Promoure el consum responsable
- Estimular els beneficis locals i els beneficis dels esdeveniments per a la societat
- Compartir els coneixements tècnics existents
- Mostrar iniciatives sostenibles en la indústria d'esdeveniments

Per tant, un esdeveniment eco-responsable té com a objectiu reduir els impactes negatius en el medi ambient i augmentar els beneficis socials i econòmics. Aquí teniu alguns avantatges d'organitzar un esdeveniment ecològic:

- Redueix els impactes ambientals, especialment el sobreconsum de recursos i la generació de residus i gasos d'efecte hivernacle
- Augmenta els beneficis per a la societat, tant a nivell local com internacional
- Contribueix al paper social de l'organització i, per tant, millora la seva imatge en els mitjans de comunicació, entre els participants i entre les parts implicades
- Motiva empleats i voluntaris
- Redueix els costos (depèn de les mesures respectuoses amb el medi ambient)

-
- Sensibilitza els participants, proveïdors i parts implicades
 - Estimula l'oferta de productes i serveis eco-responsables
 - Facilita la implementació d'un enfocament de desenvolupament sostenible dins de l'organització

c) Quines d'aquestes mesures han pres vostè o la seva organització per protegir el medi ambient dels barris de l'impacte del turisme? (Marqui les opcions correctes per a vostè)

	Control del consum d'aigua
	Reducció del consum d'energia
	Gestió de residus
	Conservació de la biodiversitat
√	Promoció de mitjans de transport més nets
	Desenvolupament d'iniciatives verdes

d) Des del punt de vista de la cultura, vostè o la seva organització tenen en compte: (Marqui les opcions correctes per a vostè)

	Conservació del patrimoni històric
√	Promoció de la cultura tradicional i de la identitat pròpia
	Tolerància multicultural i enteniment mutu
√	Integració de les comunitats locals per millorar les seves condicions de vida
	Afavoriment del contacte entre els locals i els turistes
√	Generació de beneficis locals

e) Quin d'aquests impactes econòmics del turisme té importància per a vostè o per a la seva organització? (Marqui les opcions correctes per a vostè)

	Negocis viables a llarg termini
	Creació d'ocupació estable
√	Contractació de mà d'obra local
	Coexistència del turisme amb altres activitats comercials complementàries
√	Equilibri dels beneficis, dels salaris i dels avantatges per a totes les parts implicades

Li agraeixo la seva participació en aquesta entrevista que contribuirà a l'elaboració del meu treball de final de màster i a una millor comprensió del model de barri cultural de la seva ciutat.

TRANSCRIPCIÓ ENTREVISTA 3

Entrevista realitzada a un dels **Consellers del districte de Lachine** - situat al sud-oest de Montréal - membre de la comissió sobre cultura, patrimoni i esports; membre de la comissió del desenvolupament econòmic, urbà i de l'habitatge, i membre de la comissió del desenvolupament social i de la diversitat montrealesa.

TURISME SOSTENIBLE ALS BARRIS CULTURALS DE MONTRÉAL

Agraïxo per endavant la seva participació en aquesta entrevista que forma part del meu treball de fi de màster sobre el turisme sostenible a la Universitat Oberta de Catalunya. El seu objectiu es basa en recollir informacions pràctiques i reals sobre la posada en marxa dels barris culturals a la ciutat de Montréal i comprovar si aquest model es pot exportar a d'altres ciutats com ara la meva ciutat natal, Badalona que es troba a l'àrea metropolitana de Barcelona.

1. Turisme als barris culturals de Montréal

a) Com han contribuït la cultura i la creativitat a la transformació dels barris culturals de la ciutat? Pregunta de seguiment: Em pot indicar alguns dels canvis que s'han produït?

Tota l'àrea dels sud-oest de Montréal era una gran zona urbana industrial que ara s'ha convertit en el districte dels barris del Canal format per tres barris històrics: Griffintown, Little Burgundy i Saint-Henri. Avui dia són barris que estan molt de moda, constitueixen una part de la ciutat coneguda per la diversió a l'aire lliure que ofereixen, pels seus restaurants i pels millors bars de la ciutat, que està orientada sobretot a famílies i a la gent jove. Així que podríem dir que aquests barris han canviat la seva fesomia gràcies a una transformació urbanística que ha facilitat la posada en marxa de noves activitats tant culturals com d'oci, esportives, comercials i gastronòmiques.

b) De la mateixa manera, com han ajudat la cultura i la creativitat a promoure el turisme als barris culturals? Pregunta de seguiment: Em pot citar alguns exemples reals?

Si els turistes vénen al nostre districte podran gaudir de la vida als barris amb els ciutadans que aquí habiten i passar-s'ho bé tant amb les activitats a l'aire lliure, com amb els productes locals que trobarà al mercat d'Atwater així com amb els nous restaurants, bars i boutiques que han sorgit en els últims anys en aquests veïnats. Tindran una experiència única perquè podran veure com viuen i com frueixen del seu temps lliure els ciutadans dels barris, i compartir amb ells els seus moments d'oci.

c) Quines són les activitats dels barris culturals orientades als turistes?

La majoria de les activitats estan pensades per al gaudi dels ciutadans del districte, però els turistes també poden participar en elles. Per exemple, aquest hivern, poden visitar els nostres museus, fer esquí de fons i prendre part en la festa de la neu o patinar gratuïtament en alguna de pistes instal·lades als barris. També poden tenir accés als nostres equipaments culturals com ara a l'*Entrepôt*, un sala d'espectacles que inclou a la planta baixa una sala d'exposicions de caràcter multidisciplinar i multicultural i que roman oberta tot l'any.

d) Quins són els barris culturals més visitats pels turistes? Pregunta de seguiment: S'interessen els turistes pels barris menys coneguts de la ciutat?

A Lachine encara no rebem massa turistes i els que ens visiten són bàsicament nacionals i concentrats durant la temporada d'estiu. Vénen en família, a vegades amb els seus propis vaixells, i atrets per l'entorn i el paisatge fluvial.

2. Desenvolupament de la cultura i del turisme sostenible als barris culturals de Montréal

a) Quines iniciatives proposa vostè o la seva organització per al desenvolupament dels barris culturals sostenibles? Pregunta de seguiment: Ja s'estan posant en marxa?

Dins del pla d'acció de Lachine 2016-2020 per fer un districte més sostenible s'inclouen aquests quatre tipus d'intervencions prioritàries:

- Reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle i la dependència dels combustibles fòssils
- Fer un districte més verd, augmentant la biodiversitat i garantint la sostenibilitat dels recursos
- Assegurar l'accés als barris sostenibles, a escala humana i en matèria de salut
- Fer la transició cap a una economia verda i responsable

En el tercer punt, s'inclouen mesures per preservar el patrimoni i promoure la cultura, millorant l'oferta de la cultura de proximitat, assegurant la protecció i la posada en valor dels edificis i conjunts patrimonials, tant industrials com moderns, i augmentant el nombre d'activitats de mediació cultural i la participació dels ciutadans en elles. També es contempla la posada en valor dels camins que voregen el riu, les vistes del riu i les

entrades a la ciutat. Algunes de les iniciatives ja estan en curs i d'altres s'iniciaran aviat, però de totes elles se'n farà un balanç al final del 2020.

b) Quines accions s'estan duent a terme per a promoure el turisme sostenible als barris culturals de la ciutat?

Si mira la web de Turisme de Montréal veurà que s'ofereixen diverses activitats destinades a turistes com ara les passejades pel canal a peu, en bici o en vaixell o la visita al museu d'escultures a l'aire lliure de Lachine. També s'organitzen activitats pels ciutadans del districte que poden ser compartides pels turistes, sobretot en el període d'estiu.

c) Quines d'aquestes mesures han pres vostè o la seva organització per protegir el medi ambient dels barris de l'impacte del turisme? (Marqui les opcions correctes per a vostè)

√	Control del consum d'aigua
√	Reducció del consum d'energia
√	Gestió de residus
√	Conservació de la biodiversitat
√	Promoció de mitjans de transport més nets
√	Desenvolupament d'iniciatives verdes

d) Des del punt de vista de la cultura, vostè o la seva organització tenen en compte: (Marqui les opcions correctes per a vostè)

√	Conservació del patrimoni històric
√	Promoció de la cultura tradicional i de la identitat pròpia
√	Tolerància multicultural i enteniment mutu
√	Integració de les comunitats locals per millorar les seves condicions de vida
	Afavoriment del contacte entre els locals i els turistes
√	Generació de beneficis locals

e) Quin d'aquests impactes econòmics del turisme té importància per a vostè o per a la seva organització? (Marqui les opcions correctes per a vostè)

	Negocis viables a llarg termini
	Creació d'ocupació estable
√	Contractació de mà d'obra local
	Coexistència del turisme amb altres activitats comercials complementàries
	Equilibri dels beneficis, dels salaris i dels avantatges per a totes les parts implicades

Li agraeixo la seva participació en aquesta entrevista que contribuirà a l'elaboració del meu treball de final de màster i a una millor comprensió del model de barri cultural de la seva ciutat.

Annex VI

Gràfic 7. Volum i despeses dels turistes que han visitat la ciutat de Montréal i la seva àrea metropolitana entre el 2011 i el 2017

Volume et dépenses des touristes, agglomération de Montréal

	Nombre de touristes (000 000)	Dépenses (000 000 \$)
2010	7,4	2.100
2011	7,8	2.300
2012	8,4	2.400
2013	8,4	2.500
2014	9,2	2.700
2015	9,6	2.900
2016	10,2	3.300
2017	11,1	4.000

Font: Tourisme Montréal